

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

магістра

на тему: «Процеси державотворення незалежної України на матеріалах
періодики першої половини 1990-х рр.»

Виконав: студент II курсу
магістратури
групи ІЗ-61
заочної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Воробйов Антон Михайлович

Керівник: к.і.н., доц.
Захарченко Євген Юрійович

Рецензент: к.і.н., доц.
Любавський Роман Геннадійович

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Характеристика історіографії, джерельної бази та методології дослідження.	9
1.1 Історіографія роботи.	9
1.2 Огляд джерельної бази	13
1.3 Використані методологія та методи дослідження.....	18
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НА ПОЧАТКУ 1990-Х РР. . .	22
2.1 Висвітлення ключових подій здобуття незалежності України у періодичних виданнях.....	22
2.2 Репрезентація в періодиці трансформації радянської системи та розбудову демократії в Україні.....	48
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ПРО ВИСВІТЛЕННЯ ПРАКТИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ.....	60
3.1 Ідеологічні орієнтації українських періодичних видань в першій половині 1990-х рр.	60
3.2 Політичні погляди емігрантських періодичних видань на початку 1990-х рр.	64
3.3. Порівняльний аналіз наративів української та емігрантської періодики.	70
ВИСНОВКИ.	76
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.	81
ДОДАТКИ.	90
РЕЗЮМЕ.	96

ВСТУП

Актуальність роботи. Процеси державотворення в незалежній Україні на початку 1990-х років є одним з ключових розділів сучасної європейської історії. Цей період характеризувався політичними, економічними, соціальними та культурними перетвореннями, оскільки республіка Україна проходила шлях трансформації від радянської моделі держави до незалежно-демократичної суверенної. Аналіз цих процесів через призму періодичних видань відкриває унікальну перспективу для більш ґрунтовного наукового пізнання «перших кроків» державотворення сучасної України.

Періодичні видання фіксували не лише фактичні події першої половини 1990-х рр., але й ідеологічні, соціально-економічні проблеми населення та політичні дискурси, які впливали на формування громадської думки та нових демократичних інституцій щодо становлення нової незалежної республіки. Початок 1990-х став переломним моментом в історії України. Розпад Радянського Союзу створив для України безпрецедентну можливість утвердитися як суверенна держава. Цей процес передбачав створення політичних та громадських інституцій, розробку нового законодавства та оформлення української національної ідентичності, відмінної від радянської «Homo Sovieticus».

В умовах широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну з 24 лютого 2022 р., коли українська державність зазнала загрози та зазіхання своєму існуванню, важливим постає питання щодо витоків державотворчих процесів, які сформували сучасну незалежну республіку, яка протистоїть військовій агресії сьогодні.

Історіографічно вивчення цього періоду залишається недостатньо дослідженим, особливо з точки зору періодичних видань як першоджерел. Незважаючи на те, що про незалежність і державотворення України першої половини 1990-х рр. існує значна кількість праць, більшість із них спирається на офіційні документи, архівні записи чи ретроспективний аналіз. Це дослідження

робить спробу «заповнити прогалину» у джерельній базі, становлення незалежності України, застосувавши матеріали українських та українських-емігрантських періодичних видань.

Преса, за відносно недовгий час свого існування, відгравала важливу роль інструмента впливу на суспільні маси. Періодика відображала ідеологічні орієнтації редакторів цих видань, очікування читацької аудиторії та ширший геополітичний контекст, у якому Україна утверджувала свій суверенітет.

Використання як вітчизняних, так і емігрантських періодичних матеріалів у цій дипломній роботі додає аналізу репрезентативності. Такі вітчизняні видання, як наприклад, наукові й суспільно-політичні журнали «Україна модерна» та «Український історичний журнал», сприяли розвитку загальноукраїнського дискурсу національної ідентичності та з різних точок зору висвітлювати події в Україні на початку 1990-х рр. Регіональні газети, як-от «Вечірній Київ» чи «Літаври», містять джерельну інформацію про локалізовані погляди на процес державотворення.

З іншого боку, емігрантські періодичні видання, наприклад «Свобода» та «Український тижневик», ілюструють настрої української діаспори за кордоном, у них представлені як підтримка, так і занепокоєння щодо розвитку України. Емігрантські публікації також висвітлювали транснаціональний вимір українського державотворення, наголошували на ролі української діаспори у відстоюванні міжнародного визнання незалежної України та її підтримки.

Наше дослідження не лише робить внесок в історіографію незалежної України, а й розширює джерельну базу у формуванні та відображенні суспільно-політичних змін кінця ХХ ст. в українській державі. Оскільки Україна продовжує відстоювати свій суверенітет та ідентичність у складному геополітичному середовищі, уроки 1990-х років залишаються актуальними, як ніколи.

Об'єкт дослідження — висвітлення процесу утворення і становлення незалежної правової демократичної республіки Україна в українських та емігрантських періодичних виданнях першої половини 1990-х рр.

Предмет дослідження — становить політичні, економічні, соціальні, культурні демократичні перетворення в українській державі, зафіксовані в періодиці першої половини 1990-х рр. та візії авторів публікацій на зазначені події. Це включає згадку в публікаціях видань реформ в галузі політичного устрою, а саме: формування багатопартійної системи, утворення постійного парламенту, процес суверенізації Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР), ухвалення відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки (АРСР), лібералізація протестних рухів, проголошення незалежної республіки України, інституалізація влади, утворення Служби Безпеки України, формування Збройних Сил України, Президентські вибори, розробка Конституції України, оформлення президентсько-парламентсько конституційного ладу в республіці та ін. Економічні — подолання пострадянської кризи, світове визнання, міжнародне партнерство і торгівля, інтеграція до Європейського Союзу, утворення відповідних державних інституцій, встановлення єдиної грошової одиниці тощо. Реформи у сфері соціального ладу стосувалися роботи з національними меншинами, спроби подолання демографічної кризи та ін. Культурні перетворення склали прийняття офіційних державних символів України, розвиток науки, інтеграція в світовий культурний простір, самостійність церкви, надання широкого доступу до заборонених українських творів/джерел тощо, запровадження регуляції засобів масової інформації та ін.

Хронологічні межі роботи становлять першу половину 1990-х рр. Вони обумовлені тим, що з початку 1990-х рр. Українська РСР зазнавала процесу суверенізації, до прикладу, про це свідчить ухвалення Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 р., що поступово оформилося в прийняття Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., ці зауваги стосовно нижньої хронологічної межі. Варто сказати, остаточною і найбільш ґрунтовним фактором кристалізації української правової демократичної держави стало ухвалення Конституції України 28 червня 1996 р. Згадана, безумовно, історична подія складає верхню хронологічну рамку нашого дослідження.

Територіальні межі дослідження охоплюють державні кордони сучасної території республіки Україна.

Мета цієї роботи — дослідити процес державотворення незалежної України в першій половині 1990-х рр. на основі репрезентації подій цього періоду в українській та емігрантській періодиці.

Відповідно до поставленої мети роботи, були сформульовані наступні **завдання дослідження:**

- проаналізувати історіографію наукової проблеми та джерельну базу роботи;
- класифікувати українську та емігрантську періодику як першоджерела для аналізу політичних, економічних, соціальних і культурних перетворень;
- оцінити методологічні проблеми використання періодичних видань як історичних джерел, щодо питання упередженості, редакційної політики та ідеологічної спрямованості.
- проаналізувати, як періодичні видання відображали процес переходу України від радянського ладу до правової демократичної республіки;
- порівняти, як вітчизняні та емігрантські видання висвітлювали ключові процеси державотворення;
- узагальнити історичний досвід становлення української незалежної держави в першій половині 1990-х рр. на основі здобутих джерельних даних, підбити підсумки дослідження;
- оформити додатки до дипломної роботи, що покращить ілюстративність матеріалу.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що було розроблено наукову проблему, яка досі не була об'єктом окремого дослідження. Було здійснено комплексний аналіз українських та емігрантських періодичних видань з метою дослідження висвітлення політичних, економічних, соціальних та культурних трансформацій у період становлення незалежної української держави в першій половині 1990-х рр. Виявлено спільні риси та розбіжності в інтерпретації державотворчих процесів між вітчизняними та емігрантськими

публікаціями. Запропоновано модель порівняльного аналізу, яка дозволила дослідити ідеологічні орієнтири, стилістику та наративи українських і закордонних видань. Виявлено специфічні відмінності у висвітленні подій залежно від політичного та інших контекстів. Отримані результати дослідження історичних державотворчих процесів незалежної України формують базу для подальших досліджень ролі періодики в пострадянських трансформаціях української державності.

Практичне значення отриманих результатів. Дослідження має практичні функції для пізнання новітньої історії України, зокрема в контексті постійних загроз для її суверенітету та національній ідентичності. Процеси державотворення і їхня репрезентація в українській та емігрантській періодиці першої половини 1990-х рр., що аналізується в цій дипломній роботі, має безпосереднє відношення до сучасних проблем, які постають перед Україною. Виклики консолідації народу, розбудови демократичної влади та різноманітних реформ залишаються сьогодні такими ж актуальними, як і на початку 1990-х років. Досліджуючи, як ці події розглядалися та репрезентувалися в періодичних виданнях, ця розвідка збагачує історичну науку даними щодо пострадянських перехідних процесів. Досвід України в таких метаморфозах є цінним та унікальним. Використання нашої роботи дозволить науковцям досліджувати паралелі та розбіжності між державотворчими процесами першої половини 1990-х рр. в Україні та іншими пострадянськими державами. Результати цього дослідження також можуть бути використані в освітньому процесі, під час написання праць з історії України, української та емігрантської періодики, становлення української незалежної держави, у дослідженнях періодичних видань в ролі історичних джерел.

Короткі відомості про апробацію результатів дослідження. Результати роботи були обговорені на науково-методичних семінарах та засіданнях кафедри історії України в ХНУ імені В.Н. Каразіна.

Структура роботи, згідно з методичними рекомендаціями і відповідно до поставленої мети, складається зі вступу, першого розділу з трьома підрозділами,

другого розділу з двома підрозділами, третього розділу з трьома підрозділами, висновків, переліку використаних джерел і літератури, додатків та резюме.

У першому розділі дипломної роботи закладено теоретико-методологічні основи для подальшого дослідження. Перший підрозділ нашого дослідження зосереджений на огляді історіографії питання періодичних матеріалів як історичного джерела та безпосередньо подій в Україні першої половини 1990-х рр. Наступний підрозділ присвячено аналізу джерельної бази, обґрунтовано її репрезентативність та різноманітність матеріалів використаних періодичних видань. Остання частина першого розділу ми описуємо методологічну основу дослідження, що базується на загальнонаукових та спеціально-історичних методах, і забезпечує критичний об'єктивний підхід до інтерпретації джерельних даних. Другий розділ містить емпіричний аналіз ключових подій і процесів державотворення України в першій половині 1990-х рр., висвітлених в українській періодиці. Це і проголошення незалежності, і розробка проекту Конституції, і становлення соціально-політичних інституцій тощо. У третьому розділі розглядаються ідейно-політичні орієнтації періодичних видань. Досліджується, як українські та емігрантські видання транслювали різні візії подій в Україні. Проводячи порівняльний аналіз наративів, у цьому розділі досліджено відмінне та спільне між точкою зору українських авторів та діаспоріанських.

РОЗДІЛ 1.

Характеристика історіографії, джерельної бази та методології дослідження.

1.1 Історіографія роботи.

Досліджуючи представлену історіографічну базу, можна простежити багатогранну панораму української журналістики, інформаційної політики та соціально-політичних трансформацій другої половини ХХ — початку ХХІ століття. Різноманітність джерел дозволяє комплексно осмислити еволюцію українських медіа, їхню роль у становленні незалежної держави та формуванні національної свідомості.

Значну групу досліджень складають праці, присвячені безпосередньо історії української журналістики. Монографічні видання таких авторів, як Володимир Владимиров, Ігор Михайлин та Юрій Нестеряк, презентують фундаментальні наукові розвідки, що простежують інституційну еволюцію медійного простору України.

Владимиров у своєму навчальному посібнику «Історія української журналістики (1917-1997 роки)» комплексно аналізує трансформаційні процеси в медійному середовищі майже впродовж цілого століття. Його дослідження охоплює складний період становлення журналістики — від часів визвольних змагань до пізнього радянського періоду. Автор не просто фіксує хронологію подій, а простежує глибинні соціокультурні контексти розвитку медійної сфери¹.

Ігор Михайлин у праці «Історія української журналістики» зосереджується на особливостях формування національної журналістської традиції. Його монографія є унікальною спробою простежити еволюційний шлях від зародження журналістських практик до становлення повноцінної української журналістської школи. Михайлин детально досліджує інституційні, змістовні та стилістичні трансформації медійного простору².

¹ Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1997 роки): Навч. посіб. – Луганськ: Вид-во Східноукр. держ. ун-ту, 1998.

² Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. – 3-тє вид., доповн. і поліп. – Х.: Прапор, 2004. с. 268.

Юрій Нестеряк у монографії «Державна інформаційна політика» пропонує концептуальний погляд на формування інформаційної стратегії молодій українській державі. Його дослідження виходить за межі суто журналістичнознавчої проблематики, презентуючи системний аналіз державотворчих процесів у медійній сфері¹.

Стаття Бебика В. М. «Коли гроші -- міраж, хоч порадує тираж» з газети «Україна молода» репрезентує економічний дискурс початку 1990-х років. Автор, вочевидь, торкається складних трансформаційних процесів українського суспільства в період становлення незалежності, коли економічна невизначеність поєднувалася з пошуком нових форм господарювання та суспільних відносин².

Стаття Кагарлицького Б. «Переворот 19 серпня завершився повним успіхом», опублікована в «Молодій гвардії», присвячена одній з ключових подій пізньорадянської доби - серпневому путчу 1991 року. Цей матеріал є важливим джерелом для розуміння політичних трансформацій того періоду, безпосереднього сприйняття історичних подій сучасниками, їхньої оцінки та інтерпретації значущих суспільно-політичних зрушень³.

Другий блок презентують джерела, що стосуються діяльності Організації Українських Націоналістів (ОУН) та висвітлюють боротьбу за національне самовизначення. Праця Ковальського «До питань праці на полі кадрів ОУН»⁴ є унікальним внутрішнім документом організації, який розкриває кадрову політику та механізми функціонування визвольного руху. Такі матеріали надзвичайно цінні для розуміння внутрішньої структури та стратегій національно-визвольного руху.

Важливою складовою історіографічної бази є праці, присвячені культурологічним та літературознавчим аспектам українського руху. Зокрема,

¹ Нестеряк Ю. В. Державна інформаційна політика: теоретико-методологічні засади : монографія / Ю. В. Нестеряк. – Київ : НАДУ, 2014. – с. 200.

² Бебик В. М. Коли гроші – міраж, хоч порадує тираж. Україна молода. 1993. № 189. С. 9.

³ Кагарлицький Б. Переворот 19 серпня завершився повним успіхом. Молода гвардія. 1992. С. 3.

⁴ Ковальський, І., 1986. До питань праці на полі кадрів ОУН, Бюлетень Проводу ОУН, № 26, с. 24–28.

статті Антоновича про творчість Дмитра Донцова та Державина про Олега Ольжича репрезентують глибокий інтелектуальний контекст українського націоналізму^{1,2}. Ці роботи не лише аналізують біографії та творчість окремих діячів, але й розкривають ідеологічні та світоглядні парадигми національної боротьби, місце культури в процесі формування національної свідомості в сучасній Україні.

Особливе місце в представлений базі посідає колективна праця «Інформаційне законодавство України», що є системним дослідженням правового регулювання інформаційної сфери. Цей документ відображає важливий етап становлення української державності, формування правової бази функціонування медійного простору. Укладачі видання - Т. Шевченко, Т. Олексіюк та Т. Бондаренко - зробили вагомий внесок у систематизацію та популяризацію знань про правові механізми інформаційної діяльності³.

Окрему групу становлять аналітичні розвідки, присвячені критичному осмисленню медійних процесів. Микола Рябчук у статті «Українська преса: між просвітництвом і маскультом»⁴ пропонує глибоку рефлексію щодо якісних характеристик українських медіа. Його праця є важливим інтелектуальним маркером, що фіксує трансформації журналістських парадигм у перехідний період.

Віталій Карпенко у працях «Національна ідея в українській періодиці»⁵ та «Преса і незалежність України»⁶ розглядає медіа як потужний інструмент державотворення та формування колективної ідентичності. Його дослідження

¹ Антонович, М., 1973. Історичне минуле та традиція в творчості Дмитра Донцова, Самостійна Україна, № 11–12, с. 33–37

² Державин, В., 1974. Олег Ольжич поет національного героїзму, Самостійна Україна, № 5–6 (309–310), с. 11–18.

³ Інформаційне законодавство України: станом на 1 верес. 2008 р. / за ред. Т. Шевченка, Т. Олексіюк ; упоряд. Т. Бондаренко. – Київ, 2008. – с. 3.

⁴ Рябчук М. Українська преса: між просвітництвом і маскультом. Статті. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/ukrayinska-presa-mizh-prosvitnytstvom-i-maskultom> (дата звернення: 11.07.2024)

⁵ Карпенко Віталій. Національна ідея в українській періодиці. – К. – Інститут журналістики. – 1999.

⁶ Карпенко В. О. Преса і незалежність України. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка; Нора-Друк, 2003.

демонструють визначальну роль журналістики у процесах національного самоусвідомлення.

Цікавим доповненням до історіографічної бази є дослідження закордонної українки, зокрема праця Вероніки Чекалюк про україномовну пресу США та Канади¹. Це дослідження розширює горизонти розуміння медійних практик української діаспори, їхнього впливу на формування інформаційного простору.

Важливий пласт представлених джерел складають публіцистичні матеріали, що безпосередньо відображають соціально-політичний контекст різних історичних періодів. Публікації в газетах «Україна молода», «Молода гвардія» фіксують безпосередні враження та рефлексії щодо суспільних трансформацій.

Особливо цінними є праці, що висвітлюють діяльність українських визвольних рухів. Зокрема, матеріали VII-го Великого Збору Українських Націоналістів та публікації в альманасі «Самостійна Україна» презентують *target* важливі ідеологічні напрямки боротьби за державність².

Дослідження Олени Онуч про Революцію на Граніті 1990 року демонструє новий дослідницький підхід — вивчення пам'яті та колективних наративів у контексті визначних суспільно-політичних подій. Це свідчить про методологічну еволюцію українських гуманітарних студій³.

Особливістю представленої бази є її діаспорне походження. Це не просто документи, а свідчення духовної єдності українців по обидва боки океану, спільної мети та солідарності в прагненні державної незалежності.

¹ Чекалюк В. Українськомовна преса США та Канади, її вплив на українські видання. Навчально-науковий Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. 2009. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1230> (дата звернення: 19.06.2024).

² Україна – спільне добро всіх її громадян. Матеріали VII-го Великого Збору Українських Націоналістів, 1994, Париж/Балтимор: Смолоскип, 131 с.

³ Onuch O. The Revolution on the Granite (1990): The legacy contention in independent Ukraine. *New Eastern Europe*. 27th ed. 2017. 137 p.

Методологічно ця група джерел є унікальною. Вона поєднує в собі риси первинних історичних документів, публіцистики, аналітики та емоційного літопису. Кожне видання, кожна стаття – це не лише фіксація факту, але й інтерпретація, reflection процесів, що відбувалися.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що представлена історіографічна база є надзвичайно цінним комплексом джерел. Вона не лише документує події кінця 80-х – початку 90-х років, але й транслює дух епохи, емоційне напруження та інтелектуальний поступ українського суспільства на шляху до незалежності.

1.2 Огляд джерельної бази

Аналізуючи представлену джерельну базу, можна простежити комплексну панораму становлення української державності наприкінці 80-х – на початку 90-х років, що відображає складний та багатогранний процес здобуття незалежності України.

Джерела умовно можна розділити на кілька тематичних блоків: періодичні видання діаспори та України, офіційні документи, аналітичні матеріали та публіцистика. Кожен з цих блоків додає унікальні штрихи до розуміння історичного контексту того періоду.

Особливе місце серед представлених джерел займають періодичні видання. «Сучасність» - журнал, що видавався українською діаспорою, представляє глибокі аналітичні статті про державотворчі процеси. Зокрема, публікації Мирослава Прокопа та Романа Купчинського розкривають тогочасні суспільно-політичні трансформації, висвітлюючи сподівання та очікування українського суспільства напередодні проголошення незалежності¹.

«Вісті комбатанта» репрезентують погляд ветеранської спільноти на процеси державотворення, що додає особливої емоційної та історичної глибини дослідженню². Видання «Українські інформації» через публікації Олександра

¹ Прокоп М. На шляху до державної самостійності (3 приводу Деклярації про державний суверенітет України). Сучасність. 1990. № 9. С. 62–69. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3316/file.pdf> (дата звернення: 24.08.2024).

² А. К. Вибори в Україні. Вісті комбатанта. 1990. № 2. С. 13–16. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3761/file.pdf> (дата звернення: 18.07.2024).

Даницького пропонує актуальний авторський погляд на поточні політичні події, демонструючи суспільні настрої та очікування^{1,2,3}.

Важливим джерелами є «Голос України» та «Урядовий Кур'єр»⁴ - офіційні видання Верховної Ради, яке максимально точно відображає офіційну позицію та хронологію подій. Архівні номери газети слугують своєрідним літописом державотворення, фіксуючи ключові моменти боротьби за незалежність^{5,6,7,8,9}.

Документальні джерела представлені надзвичайно репрезентативно. Акт проголошення незалежності України, опублікований у «Відомостях Верховної Ради»¹⁰, є фундаментальним юридичним документом, що закріпив державницькі прагнення українського народу. Не менш важливою є «Відомість про результати Всеукраїнського референдуму» з Центрального державного архіву, яка документально підтверджує всенародну підтримку незалежності¹¹.

Публіцистичні матеріали, зокрема статті Любомира Винара в «Нашій боротьбі», пропонують глибокий інтелектуальний дискурс про українську державність¹². Винар розглядає державотворення не як миттєвий акт, а як тривалий історичний процес, що має глибоке культурне та ментальне коріння.

Цікавим є матеріал «Учитель грозить голодівою» з «Українських вістей», який демонструє соціальну напруженість того періоду та активну громадянську

¹ Даницький О. На крок попереду влади. Українські інформації. 1990. № 2. С. 1-2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

² Даницький О. Що ж далі? Українські інформації. 1990. № 2. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

³ Потічний П. Парлямент України: хто є хто? Вісті комбатанта. 1990. № 4. С. 13–16. URL: [file \(5\).pdf](http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12) (дата звернення: 19.07.2024).

⁴ Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 09.05.2024).

⁵ Голос України. 18 грудня 1991. 1991. 18 груд. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 13.06.2024).

⁶ Голос України. 24 серпня 1991. 1991. 24 серп. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-08 (дата звернення: 13.06.2024).

⁷ Голос України. 29 листопада 1991. 1991. 29 лист. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-11 (дата звернення: 13.06.2024).

⁸ Голос України. 30 листопада 1991. 1991. 30 лист. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-11 (дата звернення: 13.06.2024).

⁹ Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/> (дата звернення: 09.05.2024).

¹⁰ Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 502

¹¹ Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1 грудня 1991 р. ЦДАВО України. - Ф. 1. - Оп. 28. - Спр. 144. - Арк. 6.

¹² Винар Л. Думки про українську державність в контексті її історичного розвитку. Наша боротьба. 1990. № 14. С. 25–27. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).

позицію простих людей^{1,2,3}. Це свідчення того, що боротьба за незалежність відбувалася не лише на політичному рівні, а й через щоденний спротив та активність громадян.

Окремо варто наголосити на джерелах, які репрезентують офіційні комунікації влади. «Звернення Верховної Ради України до народу», опубліковане в «Молодій Україні», є красномовним документом, що відображає державницький дух та прагнення до консолідації суспільства⁴.

Статистичний документ «Інформація про зареєстровані періодичні видання» Державного комітету України по пресі демонструє інституційні зміни та становлення медійного простору молодій державі. Цей документ є свідченням формування нового інформаційного ландшафту України⁵.

Періодичні видання складають значну частину представленої бази. Серед них виділяється «Молода Україна» - видання, яке активно висвітлювало суспільно-політичні процеси того часу. Журнал містить матеріали про студентські рухи, зокрема студентські голодування, висвітлює діяльність демократичних сил та боротьбу за незалежність України^{6,7,8,9}. Публікації в цьому виданні, такі як статті Л. Лисого «Ми з Рухом» та матеріали про студентські акції протесту, демонструють активну громадянську позицію молоді того періоду¹⁰.

¹ Учитель грозить голодівою. Ukrainian news/Українські вісті. 1990. С. 2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25894/file.pdf>. (дата звернення: 15.06.2024).

² Родак О. Студентська голодівка. Молода Україна. 1990. № 396. С. 21. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21893/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

³ Сірський В. Голодівка студентів України побідила. Молода Україна. 1990. № 396. С. 21-22. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21893/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

⁴ Звернення Верховної Ради України до народу. Молода Україна. 1991. № 406-407. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21953/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

⁵ Інформація про зареєстровані періодичні видання : станом на 31 груд. 1991 р. / Держ. комітет України по пресі. – Київ, 1993. С. 492.

⁶ Молода Україна. 1991. № 404. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21951/file>

⁷ Молода Україна. 1991. № 405. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21952/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

⁸ Народні депутати України 1-го скликання (1990-1994). Верховна рада України офіційний веб-портал. URL: <https://static.rada.gov.ua/zakon/new>

⁹ Корольок В. Хочемо захищати Україну – заявляють делегати Другого з'їзду спілки офіцерів України. Молода Україна. 1991. № 408. С. 22-23. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21954/file.pdf> (дата звернення: 23.06.2024).

¹⁰ Лисий А. Ми з Рухом. Молода Україна. 1990. № 391. С. 4. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21889/file.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).

Інше важливе видання - «Наша боротьба» - представляє матеріали, які безпосередньо пов'язані з процесами державотворення. Зокрема, публікації про «Небувале свято державности й соборности в Україні»¹ та «Перемогу Демократичного Бльоку»² відображають настрої та очікування українського суспільства напередодні здобуття незалежності.

Офіційні документи представлені постановами Верховної Ради України, які мають принципове значення для розуміння державотворчих процесів. Постанова «Про департизацію державних органів, установ та організацій» символізує радикальний розрив з попередньою радянською системою управління³. Постанова «Про Основні напрями зовнішньої політики України» демонструє прагнення молодій державі до самостійного зовнішньополітичного курсу⁴.

Медійні джерела, зокрема Радіо Свобода, представлені матеріалами про проголошення незалежності України. Такі джерела додають емоційного виміру до сухих офіційних документів, розкриваючи атмосферу та настрої того історичного моменту⁵.

Статистичні матеріали, як-от «Преса України», дають кількісну характеристику суспільних процесів, дозволяючи побачити динаміку змін у різних сферах життя⁶.

Географія джерел виходить за межі України - серед них є матеріали української діаспори, зокрема про візит Л. Кравчука до Торонто. Це підкреслює міжнародний контекст та зв'язок українців за кордоном з процесами державотворення⁷.

¹ Небувале свято державности й соборности в Україні. Наша боротьба. 1990. № 14. С. 14–16. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).

² Перемога Демократичного Бльоку на Україні. Наша боротьба. 1990. № 14. С. 24-25. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).

³ Про департизацію державних органів, установ та організацій : Постанова Верхов. Ради України від 24.08.1991 № № 1429- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1429-12#Text> (дата звернення: 16.08.2024).

⁴ Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379.

⁵ Радіо Свобода і Акт про незалежність України. Ефір і спогади про перші хвилини URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30126068.html> (дата звернення: 07.07.2024)

⁶ Преса України (окремі дані) // Загальні порівняльні дані за 1986 і 1993 р. – Київ, 1994. С. 1-8.

⁷ Л. Кравчук відвідав Торонто. Молода Україна. 1991. № 405. С. 1-2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21952/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

Публікації з видання «Українські інформації», що репрезентують панораму тогочасного суспільства. Автор публікацій, І. Ян, послідовно досліджує різноманітні соціальні виміри: від електоральних процесів до глибинних порухів селянської спільноти, від церковних трансформацій до народження громадянських інституцій. Кожен матеріал цього видання є унікальним штрихом до колективного портрета України напередодні незалежності. Публікації розкривають внутрішню логіку суспільних змін: від локальних соціальних рухів до глобальних геополітичних орієнтацій. Особливої уваги заслуговують офіційні документи, зокрема законодавчі акти, що юридично оформлювали новий державний устрій. Вони постають маркерами інституційної трансформації, демонструючи послідовний рух від радянських практик до європейських стандартів^{1,2,3,4,5,6}.

Часописи «Визвольний шлях»⁷ та «Сучасність»⁸ репрезентують інтелектуальну рефлексію доби. Це простір критичного осмислення, де народжуються ключові питання державотворення, де відбувається діалог про сутність суверенітету, перспективи розвитку та цивілізаційний вибір України.

Газетні видання «Голос України»^{9,10} та «Вечірній Київ»¹¹ додають живі, щоденні фарби. Вони фіксують настрої епохи, перетворення, соціальні порухи, що відбуваються буквально «тут і зараз».

¹ Ян І. Більшість і меншості. Українські інформації. 1990. № 7. С. 5. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

² Ян І. Україна і світ. Українські інформації. 1990. № 7. С. 7. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

³ Ян І. Церква. Українські інформації. 1990. № 7. С. 4. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

⁴ Ян І. Незалежні організації. Українські інформації. 1990. № 7. С. 2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

⁵ Ян І. Селяни. Українські інформації. 1990. № 7. С. 3. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

⁶ Ян І. Становище після виборів. Українські інформації. 1990. № 7. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

⁷ Чи справді «суверенітет України?». Визвольний шлях. 1990. № 10. С. 1155-1156. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18220/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

⁸ На порозі нової доби. Сучасність. 1991. № 1. С. 5–7. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3345/file.pdf> (дата звернення: 16.08.2024).

⁹ Голос України. 3 грудня 1991. 1991. 3 груд. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 13.06.2024).

¹⁰ Голос України. 2 липня 1993. 1991. 2 липн. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 15.06.2024).

¹¹ "Вечірній Київ", 13 лютого 1993 р.

Документи молодіжних організацій, зокрема матеріали Юнацтва ОУН, розкривають енергію молодіжного руху, який стає потужним каталізатором суспільних перетворень. Це простір народження нових ідей, нового світогляду, нової генерації українців¹.

Джерельна база охоплює широкий спектр матеріалів: від офіційних урядових документів до публіцистики та спогадів очевидців. Вони колективно відтворюють складну мозаїку українського суспільства на межі 1980-90-х років - період кардинальних політичних трансформацій, боротьби за незалежність та становлення державності.

Кожне джерело є унікальним свідченням епохи, яке розкриває різні аспекти тогочасної реальності: від студентських протестів та діяльності демократичних рухів до законодавчих ініціатив та зовнішньополітичних устремлінь молоді держави.

Ця джерельна база є цінним інструментом для дослідників, які прагнуть зрозуміти складні соціально-політичні процеси, що передували та супроводжували проголошення незалежності України.

1.3 Використані методологія та методи дослідження

У контексті дослідження процесів державотворення незалежної України крізь призму періодичних видань першої половини дев'яностих років методологія постає складним інтелектуальним інструментарієм, що дозволяє реконструювати історичну реальність та інтерпретувати її багатозарові виміри. Методологічний базис дослідження формується на принципах наукової об'єктивності, системності, всебічності та історизму. Ці фундаментальні принципи забезпечують можливість неупередженого, комплексного вивчення державотворчих процесів через призму періодичних джерел.

Принцип історизму дозволяє розглядати процеси державотворення в динаміці, контексті та взаємозв'язку. Він уможливорює розуміння трансформацій

¹ Справа постановки праці в Юнацтві ОУН, 1993, Бюлетень Юнацтва ОУН, № 12, с. 5–7.

українського суспільства від радянської моделі до становлення незалежної демократичної держави. Крізь цей методологічний принцип кожна подія, кожен публіцистичний матеріал розглядається не як ізольований факт, а як частина складного історичного процесу.

Принцип системності передбачає вивчення державотворчих процесів як цілісної, структурованої системи взаємопов'язаних елементів. Він спонукає дослідника розглядати політичні, економічні, соціальні та культурні трансформації в їхній взаємодії та взаємовпливі. Періодичні видання при цьому постають не просто джерелом інформації, але складним комунікативним простором, де відбивається суспільна свідомість, проектується колективні очікування та формуються нові ідентичності.

Методологічний плюралізм дослідження виявляється у використанні різноманітних дослідницьких стратегій та методів. Порівняльно-історичний метод дозволяє зіставити матеріали вітчизняних та емігрантських видань, виявляючи спільні наративні лінії та принципові розбіжності в інтерпретації державотворчих процесів.

Герменевтичний підхід набуває особливої ваги при аналізі текстів періодичних видань. Він передбачає глибинне тлумачення не лише експліцитного змісту публікацій, але й імпліцитних смислів, контекстів, риторичних стратегій. Крізь герменевтичну оптику кожен текст постає складним семіотичним конструктом, що віддзеркалює не лише факти, але й світоглядні настанови, емоційні горизонти та колективні уявлення свого часу.

Дискурс-аналіз дозволяє простежити формування владних наративів, механізми конструювання образу держави, способи легітимації політичних процесів. У фокусі уваги опиняються не лише події, але й мовні практики їх репрезентації, риторичні прийоми, за допомогою яких створюється певна інтерпретаційна рамка.

Біографічний метод уможливорює реконструкцію індивідуальних життєвих траєкторій учасників державотворчих процесів крізь призму їхніх публікацій.

Він дозволяє побачити особистісний вимір історичних трансформацій, зрозуміти суб'єктивні переживання та мотивації авторів публікацій.

Проблемно-хронологічний метод забезпечує послідовне розгортання дослідницької оптики від загальних процесів до локальних подій, від макроісторичних трендів до мікроісторичних наративів. Він дає змогу прослідкувати еволюцію державотворчих процесів у часі, простежити логіку суспільних трансформацій.

Важливу методологічну роль відіграє критичний аналіз джерел. Він передбачає ретельну верифікацію інформації, врахування контексту створення публікацій, аналіз редакційної політики видань, виявлення можливих ідеологічних упереджень.

Міждисциплінарність методології виявляється у залученні напрацювань соціологічної, політологічної, антропологічної наук. Такий підхід дозволяє вийти за межі вузькоісторичної оптики, побачити державотворення як складний соціокультурний феномен.

Методологічна рефлексія передбачає постійне критичне осмислення дослідницьких стратегій, усвідомлення меж та потенціалу обраних методів. Дослідник має бути чутливим до власних дослідницьких упереджень, постійно піддавати сумніву та перевірці власні інтерпретаційні моделі.

Специфіка роботи з періодичними виданнями висуває особливі методологічні вимоги. Необхідно враховувати контекст створення публікацій, соціально-політичну атмосферу часу, редакційну політику видань, особливості комунікативних стратегій.

Методологія дослідження передбачає також етичний вимір. Йдеться про повагу до різних суб'єктивних позицій, неупередженість в оцінках, толерантність до альтернативних інтерпретацій історичних подій.

Важливою методологічною настановою є розуміння періодики не просто як пасивного реєстратора подій, але як активного agents історичного процесу. Періодичні видання постають не лише джерелом інформації, але й простором формування суспільних дискусій, артикуляції колективних сподівань та страхів.

У методологічному арсеналі дослідження чільне місце посідає компаративістський підхід. Зіставлення матеріалів вітчизняних та еміграційних видань дозволяє побачити множинність перспектив, різноманітність інтерпретацій державотворчих процесів.

Методологія вибудовується як гнучка, динамічна система, здатна адаптуватися до специфіки досліджуваного матеріалу. Вона передбачає постійний діалог методів, їхню взаємодоповнюваність та взаємопроникнення.

Таким чином, методологія дослідження процесів державотворення незалежної України на матеріалах періодики першої половини дев'яностих років постає складним, багатовимірним конструктом. Вона спирається на принципи наукової об'єктивності, системності, історизму та передбачає використання широкого спектру дослідницьких стратегій та методів.

Методологічний плюралізм дозволяє реконструювати багат шарову реальність державотворення, побачити її крізь призму різних дослідницьких оптик. Періодичні видання при цьому постають не просто джерелом інформації, але складним комунікативним простором, де відбиваються суспільні трансформації, формуються колективні уявлення та проектується нові ідентичності.

РОЗДІЛ 2.

ПРОЦЕСИ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НА ПОЧАТКУ 1990-Х РР.

2.1 Висвітлення ключових подій здобуття незалежності України у періодичних виданнях.

Улітку 2020 року минуло 30 років від проголошення Декларації про державний суверенітет України. Ухвалення цього документа 16 липня 1990 року окреслило стратегічний вектор відновлення незалежності Української держави, що було втілено 24 серпня 1991-го через Акт проголошення незалежності. Специфіку цього політичного процесу українського державотворення наприкінці ХХ століття зумовила комуністична більшість у складі Верховної Ради Української РСР. Така своєрідна політична суб'єктність породила й закріпила в Україні на довгі десятиліття суперечності та дисбаланс у всіх сферах національного розвитку, що відображено навіть у чинній нині Конституції. Насамперед це пов'язано з розмежуванням сфер компетенцій і повноважень гілок влади та відповідних державних органів¹.

Поява українського незалежного періодичного простору є наративом суспільної трансформації, що відображає складні політичні та культурні зрушення, які супроводжували шлях українців до суверенітету. У сутінкові роки радянської епохи інформаційний простір в Україні був принципово контрольованим і обмеженим, а ЗМІ слугували просто інструментом пропаганди Комуністичної партії².

Кінець 1980-х ознаменував переломний момент, який характеризувався підйомом масових громадських рухів і альтернативних медіа-платформ. Цей період став свідком народження того, що було б названо «самвидав» або «неофіційною пресою» — таємною мережею публікацій, які діяли в обхід

¹ Здіорук С., Кривонос П. Акт Проголошення Незалежності України – логічний крок до відновлення самостійності української держави (До 30-ї річниці незалежності України). 2021. С. 109–126. URL: <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/10-2021.pdf> (дата звернення: 15.05.2024).

² Бебик В. М. Коли гроші – міраж, хоч порадує тираж. *Україна молода*. 1993. № 189. С. 9.

офіційної цензури. Ці видання, яких налічувалося понад тисячу двісті, являли собою не просто друковані матеріали; вони були маніфестами національного пробудження, документуючи форму громадянської свідомості та кидаючи виклик монолітному радянському нарративу¹.

Студентські рухи відіграли ключову роль у цій медіа-революції. «Студентська революція на граніті» у жовтні 1990 року була не просто політичним протестом, а медійною подією, яка активізувала суспільний дискурс. Молоді активісти перетворили публічні простори на платформи поширення інформації, створивши нову парадигму громадянської журналістики, незалежної, критичної та глибоко відданої національним інтересам².

Законодавча база, що регулює ЗМІ, зазнала глибоких змін у цей період. Прийняття в 1990 році радянського Закону «Про пресу та інші засоби масової інформації» дало першу суттєву тріщину в будівлі цензури. Це законодавство, хоч і недосконале, створило простір для появи альтернативних голосів і незалежних видань³.

У період між 1990 і 1991 роками спостерігалось експоненційне зростання періодичних реєстрацій. Там, де раніше ЗМІ були монолітним державним апаратом, раптом було зареєстровано понад дві з половиною тисячі видань – центральних, регіональних і місцевих друкованих ЗМІ. Це було не просто кількісне розширення, а якісна трансформація інформаційного ландшафту⁴.

Проголошення незалежності України у 1991 році стало переломним моментом для ЗМІ. Указ про «департизацію державних органів, установ і організацій» докорінно змінив структуру власності ЗМІ та редакційну політику. Компартійні видання були змушені пройти перереєстрацію, фактично демонтувавши стару пропагандистську машину⁵.

¹ Інформаційне законодавство України: станом на 1 верес. 2008 р. / за ред. Т. Шевченка, Т. Олексіюк ; упоряд. Т. Бондаренко. – Київ, 2008. – с. 3.

² Onuch O. The Revolution on the Granite (1990): The legacy contention in independent Ukraine. *New Eastern Europe*. 27th ed. 2017. 137 p.

³ Інформація про зареєстровані періодичні видання : станом на 31 груд. 1991 р. / Держ. комітет України по пресі. – Київ, 1993. С. 492.

⁴ Преса України (окремі дані) // Загальні порівняльні дані за 1986 і 1993 р. – Київ, 1994. С. 1-8.

⁵ Про департизацію державних органів, установ та організацій : Постанова Верхов. Ради України від 24.08.1991 № № 1429- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1429-12#Text> (дата звернення: 16.08.2024).

Урядові видання, такі як «Урядовий кур'єр»¹ і «Голос України»², стали критичними платформами для офіційної комунікації. Ці газети стали більше, ніж просто урядовими рупорами; вони перетворилися на прозорі канали законодавчої інформації, публікуючи повні тексти законів, указів президента та постанов уряду.

Не менш важливу роль у цій трансформації відіграли інформаційні агентства. Поки підконтрольний державі Укрінформ намагався адаптуватися, з'явилися нові незалежні агентства, такі як УНІАН (Українське незалежне інформаційне агентство новин), які пропонували альтернативні, більш динамічні потоки інформації. Ці агенції представляли нову різновид журналістики – швидшу, чуйнішу та менш обтяжену бюрократичними обмеженнями³.

Цікаво, що медіаландшафт відображав ширші суспільні зміни. Структура читацької аудиторії зазнала різких змін. Якщо раніше домінували російські видання, понад сорок відсотків українських передплатників читали російські ЗМІ, до 1993 року ситуація кардинально змінилася. Набули популярності місцеві та національні українські видання, що свідчило про глибоку культурну переорієнтацію. Електронні ЗМІ представили більш складну картину. Російські телевізійні програми продовжували домінувати в політичних інформаційних потоках, причому основні новинні програми, такі як «Новости», залишалися основним джерелом політичної інформації для значної частини населення⁴.

Законодавче підґрунтя для цієї трансформації ЗМІ було додатково зміцнено через важливі законодавчі акти. Закон «Про інформацію» 1992 року встановив основні права щодо доступу та поширення інформації. Закон «Про друковані ЗМІ» того ж періоду гарантував ЗМІ економічну незалежність і забороняв державну цензуру⁵.

¹ Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 09.05.2024).

² Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/> (дата звернення: 09.05.2024).

³ УНІАН. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 09.05.2024).

⁴ Бебик В. Коли гроші – міраж, хоч порадує тираж...

⁵ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 04.07.2024).

До початку 1990-х років український медіаландшафт трансформувалася з монолітної, контрольованої державою системи, на різноманітну, плюралістичну екосистему. Почали процвітати незалежні видання, регіональні газети, спеціалізовані журнали, які висвітлювали все: від екології до релігії, відображаючи багатогранні інтереси демократичного суспільства, що зароджувалося. Трансформація не обійшлася без проблем. Економічні труднощі, гіперінфляція та порушення ланцюгів постачання призвели до того, що багато видань боролися за виживання. Дефіцит паперу та подорожчання друку приводили до скорочення тиражів, а в окремих випадках і до повного припинення видання¹.

Ця медіа-революція стосувалася не лише кількості, а й якості. Журналісти з різним політичним середовищем почали працювати разом, ламаючи історичні ідеологічні бар'єри. Створення таких видань, як «Голос України», стало прикладом цього нового духу співпраці, де професіонали з різними політичними поглядами могли співіснувати та робити внесок у національний дискурс².

Однак ці виклики не змогли зупинити фундаментальний імпульс змін. ЗМІ стали критичною інфраструктурою новонародженої української держави, відіграючи вирішальну роль у формуванні національної ідентичності, демократичній консолідації та суспільній трансформації.

Історія українських періодичних видань на початку 1990-х — це, зрештою, історія звільнення — не лише від радянського контролю, а й від монолітного мислення. Кожна газета, кожен журнал ставали полем битви ідей, простором, де малювалися контури нового національного наративу.

У глибокому гобелені шляху України до незалежності періодичні видання пізньої радянської доби постали як унікальні та безцінні свідки перемінного історичного моменту. Літо 1991 року стало критичним перехрестям у

¹ Рябчук М. Українська преса: між просвітництвом і маскультом. *Статті*. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/ukrayinska-pres-a-mizh-prosvitnytstvom-i-maskultom> (дата звернення: 11.07.2024).

² Нестеряк Ю. В. Державна інформаційна політика: теоретико-методологічні засади : монографія / Ю. В. Нестеряк. – Київ : НАДУ, 2014. – с. 200.

національній свідомості, де друковані ЗМІ стали не просто спостерігачами — вони стали активними учасниками розгортання наративу державності.

Газети цього переломного періоду фіксували суспільство, яке розташовувалося між історичними епохами, водночас руйнуючи радянську систему, що розвалюється, і народжуючи нову національну ідентичність. Найбільше вразив несподіваний характер проголошення незалежності. Того знаменного серпневого дня українські газети були майже не готові до історичної заяви, яка змінила долю нації.

Якщо пізніше світ визнає 24 серпня переломним моментом в українській історії, періодика того дня розповідала іншу історію. Газети були зайняті аналізом недавньої радянської спроби державного перевороту, публікацією розширених стенограм заяв політичних діячів та обговоренням еkleктичного поєднання тем, починаючи від культурних подій і закінчуючи паранормальними явищами. Здавалося, що проголошення незалежності виникло не з громовим проголошенням, а з тонким, майже несподіваним шепотом¹.

Радіо Свобода зіграло в цьому наративі особливо переконливу роль. Радіостанція, яку радянська пропаганда довгий час вважала «ворожим голосом», стала одним із перших міжнародних ЗМІ, які висвітлювали незалежність України. Богдан Нагайло, директор Української служби, згадав несподіваність того дня — як те, що спочатку очікувалося як рутинна дискусія про заборону Комуністичної партії, трансформувалося в проголошення національного суверенітету².

Періодичні видання цієї епохи відрізнялися своєю здатністю вловлювати складний емоційний ландшафт суспільства з перехідним періодом. Вони не просто повідомляли про події, а брали активну участь у процесі державотворення. Письменники та журналісти досліджували теми, які виходили далеко за рамки безпосередніх політичних подій: вони ставили під сумнів

¹ Б. Кагарлицький. Переворот 19 серпня завершився повним успіхом. *Молода гвардія*. 1992. С. 3.

² Радіо Свобода і Акт про незалежність України. Ефір і спогади про перші хвилини URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30126068.html> (дата звернення: 07.07.2024)

існуючі наративи, кидали виклик історичним інтерпретаціям і допомагали формувати колективну національну свідомість.

Такі видання, як «Молодь України», почали публікувати провокативні дискусії про національні інституції. Такі письменники, як Юрій Покальчук, пристрасно виступали за створення незалежної української міліції, військових і національної гвардії. Це були не просто політичні дискусії, а глибокі дослідження того, що міг і повинен означати національний суверенітет.

Медійний ландшафт був обмежений значними викликами. Журналісти працювали в тіні радянської журналістської практики — обережні репортажі, неповна інформація та ідеологічні обмеження все ще впливали на їхню роботу. Міжнародні канали зв'язку були обмежені, доступ до вичерпної інформації був обмежений. Проте в рамках цих обмежень виникла нова форма журналістики — більш відкрита, більш критична, з більшою уявою.

Що зробило ці періодичні видання справді видатними, так це їхня роль у документуванні не лише подій, а й самого процесу національної уяви. Вони відобразили надії, страхи, невпевненість і глибокі прагнення суспільства, яке стоїть на порозі нової історичної доби. Кожна стаття, кожна редакційна стаття, кожна репортажна розмова ставали ниткою в більшій розповіді про українську незалежність.

Газети 1991 року були водночас історичними документами й активними агентами змін. Вони зафіксували трансформацію суспільства, а також зробили свій внесок у цю саму трансформацію. Вони кинули виклик існуючим структурам влади, поставили під сумнів усталені наративи та забезпечили платформу для різноманітних політичних дискусій.

Радіо Вільна Європа уособлює цей трансформаційний потенціал. Коли радянська влада вважала його «ворожим голосом», він став критично важливим каналом для поширення інформації про українську історію, культуру та політичні події. Його трансляції відіграли вирішальну роль у допомозі українцям зрозуміти їхній власний історичний наратив, зокрема щодо травматичних подій, таких як Голодомор, які систематично приховувалися за радянської влади.

У ширшому контексті ці періодичні видання були не просто джерелом інформації. Це були простори колективних мрій, де артикулювалася, обговорювалася і поступово реалізовувалася можливість незалежної української держави. Вони задокументували не лише політичні події, а й емоційну та інтелектуальну подорож нації, яка відкриває власний потенціал.

ЗМІ цього періоду є свідченням сили журналістики в моменти глибоких історичних змін. Це були не пасивні фіксатори подій, а активні учасники національного пробудження. Вони захопили суспільство в процесі переосмислення себе, звільнення від історичних обмежень і уявлення про нові можливості.

Коли Україна рухалася від радянської республіки до незалежної держави, її періодичні видання стали не просто газетами — вони стали живими, дихаючими документами національної трансформації. Вони зафіксували надії, страхи, дискусії суспільства і, зрештою, його триумфальний вихід у нову історичну еру.

Проголошення незалежності було не просто політичною подією, а наративом, спільно створеним політичними акторами, журналістами та широким суспільством. І в цьому наративі періодичні видання відігравали незамінну роль — свідчили, кидали виклик наративам і допомагали народжувати нову національну свідомість.

Шлях незалежності України — це розповідь про національні прагнення, демократичні перетворення та історичне значення, широко задокументована в різних періодичних та офіційних виданнях. Переломний момент цієї подорожі стався наприкінці ХХ століття, а саме в 1991 році, коли Україна вступила на свій державний шлях.

Верховна Рада УРСР відіграла вирішальну роль у документуванні цього трансформаційного періоду. 24 серпня Рада ухвалила Акт проголошення незалежності України — документ, який стане знаковим в історичній хроніці

країни¹. Цей Акт був більш ніж політичною декларацією; це було глибоке утвердження національної ідентичності та історичної наступності. Тогочасна періодика широко висвітлювала тонке поняття «державотворення», яке стало центральною темою осмислення шляху України до незалежності. «Голос України» — українська газета, офіційне друковане видання Верховної Ради України, у виданні наголошували, що проголошення Акту незалежності України підкреслювало, що державотворення України було не миттєвою подією, а тисячолітнім процесом, що відображає глибокі історичні корені прагнень української нації до самовизначення².

Загальнонаціональний референдум 1 грудня 1991 р. став ще одним ключовим моментом, широко висвітленим у ЗМІ³. Цей референдум був не просто політичною процедурою, а історичним виявом національної волі. П'ятдесят три мільйони українців проголосували за незалежність, цей момент детально зафіксували національні та міжнародні видання. Сам бюлетень для голосування став історичним документом, у якому прямо вживається термін «державотворення» та висвітлюється демократичний і мирний характер шляху України до суверенітету. Три випуски «Голосу України» було присвячено висвітленню події всенародного референдуму України, можна прослідкувати, що парламентська періодика з 29 листопада по 3 грудня 1991 спочатку агітувала за те, щоб Україна стала незалежною^{4,5}, а вже згодом вітала «новообраного всенародного Президента України Л. Кравчука»⁶.

Міжнародне визнання стало вирішальним наративом у висвітленні ЗМІ. Звернення до Міжнародного олімпійського комітету 18 грудня 1991 р.

¹Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 502.

²Голос України. 24 серпня 1991. 1991. 24 серп. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-08 (дата звернення: 13.06.2024).

³Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1 грудня 1991 р. ЦДАВО України. - Ф. 1. - Оп. 28. - Спр. 144. - Арк. 6.

⁴Голос України. 29 листопада 1991. 1991. 29 лист. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-11 (дата звернення: 13.06.2024).

⁵Голос України. 30 листопада 1991. 1991. 30 лист. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-11 (дата звернення: 13.06.2024).

⁶Голос України. 3 грудня 1991. 1991. 3 груд. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 13.06.2024).

символізувало вихід України на світову арену. Періодичні видання задокументували, як Україна шукала визнання через міжнародні спортивні організації, використовуючи Олімпійські ігри як платформу для демонстрації своєї національної ідентичності¹.

Постанова Верховної Ради «Про основні напрями зовнішньої політики», опублікована 2 липня 1993 р.,² детально розвинула процес державотворення. Періодичні видання при Верховній Раді України трактували цей документ як стратегічну дорожню карту, яка висвітлювала поступову інтеграцію України у світове співтовариство та пошук нею особливого місця у складному, різноманітному світі³.

У засобах масової інформації наголошувалося, що державотворення України було не лише політичним процесом, а комплексною суспільною трансформацією. Журналісти та науковці інтерпретували цю подорож як приєднання до демократичних цінностей, мирний перехід від радянського.

Перша половина 1990-х років стала переломним періодом в історії України, коли держава почала своє перетворення з радянської республіки на незалежну демократичну країну. Для цього періоду характерні ґрунтовні політичні, економічні, соціальні та культурні трансформації. Українська та емігрантська періодика відіграла вирішальну роль у документуванні та аналізі цих змін, репрезентуючи у своїх публікаціях державотворчі процеси. Дослідник В. Чекалюк зазначав, що становлення української преси як в Україні, так і за її межами, було складним процесом, що має велике історичне значення. Друковане слово стало відображенням джерел української ідентичності, відкриваючи сторінки історії народу, який постійно боровся за своє існування, розвиток та майбутнє. Саме тому історія української преси залишається актуальним об'єктом

¹ Голос України. 18 грудня 1991. 1991. 18 груд. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 13.06.2024).

² Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379.

³ Голос України. 2 липня 1993. 1991. 2 липн. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 15.06.2024).

для ретельного дослідження та поглибленого вивчення як у самій Україні, так і за кордоном¹.

Процеси українського державотворення цього періоду розгорталися на тлі масових рухів у бік демократії, зокрема в пострадянських та східноєвропейських державах. Українська преса, як вітчизняна, так і емігрантська, активно долучилася до рефлексії цих подій під впливом міжнародних тенденцій у журналістиці, які пропагували свободу преси. Досліджуючи опубліковані матеріали української і емігрантських періодичних видань, ми ставимо за завдання розкрити наративи та ідеологічні орієнтації, які сформували суспільне розуміння практик державотворення. Українська преса продемонструвала свій потенціал бути як і об'єднавчою силою, так і платформою для дискусій та політичного плюралізму. Через цю призму преса стає життєво важливим історичним джерелом для дослідження викликів і динаміки державотворчих зусиль України на початку 1990-х рр. Розглянемо висвітлення подій в Україні протягом 1990-1991 рр. у емігрантській періодиці.

Знаковою подією для перебудовчих часів стали з'їзди народних депутатів СРСР. Вже на Першому З'їзді народних депутатів СРСР (травень – червень 1989 р.) розгорнулася небачена в радянській історії палка дискусія, учасники якої досить часто відстоювали прямо протилежні концепції реформування країни. Голосно заявила про себе сформована на політичній основі Міжрегіональна депутатська група (МДГ), яка виступала з позицій радикального прискорення політичних і економічних реформ. Проте вже характер роботи Другого З'їзду народних депутатів СРСР (грудень 1989 р.) наочно продемонстрував, що більшість депутатів не налаштована на «парламентаризацію» радянської політичної системи (це, зокрема, стосувалося й питання щодо скасування конституційної норми, в якій закріплювалася керівна роль компартії). Зазначена норма була скасована Третім позачерговим З'їздом народних депутатів СРСР

¹ Чекалюк В. Українськомовна преса США та Канади, її вплив на українські видання. Навчально-науковий Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. 2009. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1230> (дата звернення: 19.06.2024).

(березень 1990 р.). Проте Четвертий З'їзд народних депутатів СРСР (грудень 1990 р.) в черговий раз загальмував процес демократичних перетворень, фактично відмовившись визнати декларації про державний суверенітет, на той час прийняті деякими республіками. Рішення ж Позачергового П'ятого З'їзду народних депутатів СРСР (вересень 1991 р.), зокрема, щодо формування Верховної Ради СРСР не безпосередньо З'їздом, а органами державної влади союзних республік по суті лише констатували агонію Радянського Союзу. На цьому демократичний потенціал нової з'їздівської системи вже був вичерпаний¹.

На перших шпальтах газети «Українські вісті» зустрічаємо новину про передвиборчу кампанію в УРСР: «5 січня вчитель Гримайлівської середньої школи гусятинського району тернопільської області Луковський разом з групою виборців відніс в тернопільській обком партії заяву з попередженням, що він оголосить політичну голодівку протесту у зв'язку з незаконною відмовою місцевої партократії реєструвати кандидата в народні депутати викладача педінституту, співголова РУХ-у Богдана Бойка. ... Від місцевого страйкому в Центральну виборчу комісію та інші організації подано таку телеграму: "Протестуємо проти грубих порушень реєстрації кандидатів в депутати. Якщо негайно не буде зареєстрований у підволочиській виборчій окрузі N361 Богдан Бойко, страйком розпочне підготовку до страйку»².

У журналі «Сучасність» натрапляємо на наступні роздуми автора публікації про майбутні альтернативні вибори до Верховної Ради УСРС: «Неясним залишається роля виборчих комісій і чи вони дійсно зможуть вільно виконувати свої функції без втручання партійних органів, без того насильства влади, до якого звикла компартія. В основному вибори будуть свого роду референдумом: з ким піти — з партією чи з Народним рухом України за перебудову»³.

¹ Древаль Ю. Радянська модель політичного представництва. С. 1–8. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2867/1/DeBu_2012_2_3.pdf (дата звернення: 11.07.2024).

² Учитель грозить голодівкою. *Ukrainian news/Українські вісті*. 1990. С. 2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25894/file.pdf>. (дата звернення: 15.06.2024).

³ Купчинський Р. Україна напередодні виборів. *Сучасність*. 1990. № 3. С. 99–100. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3311/file.pdf> (дата звернення: 06.08.2024).

У випуску журналу «Вісті комбатанта» 1990 р. опублікована стаття, присвячена березневим виборам, там зазначено наступне: Для проведення виборів створено цілу систему виборчих комісій, членів яких назначувала партійна система, а вони, очевидно, інтерпретували окремі випадки в свою користь. ... У виборчій кампанії ці комісії обмежували або не допускали певних кандидатів до засобів масової інформації, криючися інтерпретацією закону, наприклад, що кожний кандидат має право на такий самий час на телебачені чи по радіо, чи стільки само місця у пресі»¹.

У статті наголошувалося про вплив комуністичної правлячої партії на передвиборну кампанію на свою користь. Щодо самих результатів перших вільних виборів, на сторінках «Вістей комбатанта» наведено такі дані: «Демократичний бльок мав найкращі висліди в Галичині, де він здобув 94 відсотки народних депутатів. Місто Львів і Львівська область вибрали (24 народних депутатів ДР) у 24 округах, тобто 100 відсотків... Демократичний бльок мав успіх у Києві, Донецькій і навіть у Харківській областях. Ці вибори виявили, що в краю, тобто на селах, процес «гласности» не пройшов далеко, і сьогодні політичний актив України в містах. ... У репортажах багато писалося про Харків, який вважався дуже зрусифікований, і Харківщину. ... Загалом же у повторному голосуванні у Харкові взяло участь більше 50 відсотків харків'ян. Першість була за кандидатами від товариства «Меморіал», Товариства української мови, Руху»².

В одному з наступних випусків «Вістей комбатанта» знаходимо статтю під назвою «Парлямент України: хто є хто?», в якій автор підбиває підсумки виборчих процесів: « ... вибори в Україні ... все ж таки принесли величезні зміни в політичній структурі країни»³. Такий умовивід автор робить на основі аналізу довідника про членів нового парламенту.

¹ А. К. Вибори в Україні. *Вісті комбатанта*. 1990. № 2. С. 13–16. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3761/file.pdf> (дата звернення: 18.07.2024).

² А. К. Вибори в Україні. *Вісті комбатанта*...

³ Потічний П. Парлямент України: хто є хто? *Вісті комбатанта*. 1990. № 4. С. 13–16. URL: file (5).pdf (дата звернення: 19.07.2024).

У статті «Перемога Демократичного Бльоку на Україні» журналу «Наша боротьба» висвітлено в позитивному ключі результати перших альтернативних виборів до Верховної Ради (ВР) УРСР і місцевих рад у березні 1990 р. «(ПСУ) - Вибори, які відбулися в неділю 4-го березня ц.р. в Україні є доказом громадської і національної зрілості більшості українського населення. За останніми відомостями, в Україні у виборах взяли участь більш як 70% управнених до голосування, а на Західній Українських Землях більш як 80%.. У більшості випадків кандидати до Верховної Ради від Демократичного Бльоку здобули перемогу»¹, далі у тексті статті зазначено імена обраних у львівській та івано-франківській областях. Хоча ж насправді Демократичний блок зазнав поразки, окрім трьох областей на заході України. У парламенті переважала т.зв. «Група 239», до якої увійшли комуністи і консерватори².

У редакційній статті «На порозі нової доби» журналу «Сучасність» зустрічаємо авторські висновки про перші вільні вибори: «В політичній площині, дуже важливими були вибори до Верховної Ради, які відбулися 4 і 18 березня. Виборча кампанія, без огляду на різні перешкоди і насильства Комуністичної партії, як і самі вибори доказали народові, що навіть в цих доволі недосконалих обставинах можна добитися значних успіхів. У цьому нерівному змаганні Демократичний блок здобув 25 відсотків голосів. Виборча платформа Демократичного бльоку, як і програма Руху, вимагала політичної суверенності України, зміни економіки (включно з правом на приватну власність), політичного плюралізму та вільного культурного розвитку для всіх національних меншостей України. Можна ствердити, що виборча кампанія була не тільки виборчим, але й виховним процесом. Не менш важливе й те, що депутати Демократичного бльоку, хоч і в меншості, стали вперше голосом народу у Верховній Раді, вміло використавши цю трибуну, щоб розказати народові на телебаченні про горе, яке спричинила Комуністична партія, вимагаючи

¹ Перемога Демократичного Бльоку на Україні. *Наша боротьба*. 1990. № 14. С. 24-25. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).

² Народні депутати України 1-го скликання (1990-1994). *Верховна рада України офіційний веб-портал*. URL: <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/DEPUTAT1/spisok1.htm> (дата звернення: 16.06.2024).

рівночасно права українського народу бути господарем на своїй землі, права на суверенність»¹.

У першій половині 1990 р. на сторінках української емігрантської газети, що виходила в Любліні, Польщі, «Українські інформації» у випуску №2 у кварталному огляді січня-березня вищезазначеного року були опубліковані статті «Що ж далі?»², «На крок попереду влади»³, «Боязкі поводитарі»⁴, «Маси не доросли чи провідники»⁵, «Провідники ще далі з ленінської школи»⁶, «Обмежена самостійність нині, а повна коли Біг дасть»⁷, «Цивілізовано до самостійности»⁸, «Спершу самостійність — а потім побалакаємо про зв'язки з сусідами»⁹, «Дві України й виборча кампанія»¹⁰, «В чому Україна веде вперед, а в чому пасе задніх»¹¹, «Дати ще одну шансу КПСС?»¹² та ін. Зазначене періодичне видання є цінним джерелом для дослідження ідеологічних і практичних викликів процесу державного будівництва в Україні.

У статтях автори часто наголошують на недоліках влади України і їхню бездіяльність в критичні моменти. Наприклад, у «Боязких поводитарях» М. Лабунька стверджує: «Але провід неготовий. Ні на батьківщині, ні тут, у діаспорі. Він не був готовий і в 1917 році»¹³. Повторення вживання слів, як-от

¹ На порозі нової доби. *Сучасність*. 1991. № 1. С. 5–7. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3345/file.pdf> (дата звернення: 16.08.2024).

² Даницький О. Що ж далі? *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

³ Даницький О. На крок попереду влади. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 1-2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

⁴ Лабунька М. Боязкі поводитарі. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

⁵ Юриняк А. Маси не доросли чи провідники. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 2-3. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

⁶ Синевід П. Провідники ще далі з ленінської школи. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 2-3. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

⁷ Барагура В. Обмежена самостійність нині, а повна коли Біг дасть. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 3. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

⁸ Іваничук Р. Цивілізовано до самостійности. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 4. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

⁹ Сенік Л. Спершу самостійність — а потім побалакаємо про зв'язки з сусідами. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 4. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

¹⁰ Левицький М. Дві України й виборча кампанія. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 5. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

¹¹ Пахльовська О. В чому Україна веде вперед, а в чому пасе задніх. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 8. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

¹² Шумук Д. Дати ще одну шансу КПСС? *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 8. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

¹³ Лабунька М. Боязкі поводитарі. *Українські інформації*...

«не готові», «криза» та «лідери», ілюструє переважаюче почуття розчарування в політичних силах, як минулих, так і сучасних. Відсутність ефективного керівництва зображується як головна перешкода для використання унікальних можливостей для здобуття незалежності та реформ. На відміну від очевидних слабкостей керівництва, народні маси зображуються як здатні та готові до змін.

У статті «Маси не доросли чи провідники» А. Юриняк міркує: «...бо виборюють самостійність і будують державність не маси, а інтелігенція»¹. Слово «маси» неодноразово протиставляється «лідерам», підкреслюючи висхідний підхід до державного будівництва, де широкі маси населення розглядаються як рушійна сила політичних змін, яку ведуть освічені громадяни. Символи стійкості, наприклад посилення на жертви, принесені під час Визвольних змагань, підсилюють цей наратив.

О. Даницький в статті «Що ж далі?» акцентує увагу на стратегічних помилках Народного Руху України (НРУ): «Тих 300-500 тисяч, які він має на сьогодні, замало, щоб визначити ситуацію в Україні»². Ця критика недостатнього організаційного зростання та застарілих програмних принципів відображає розчарування нездатністю опозиції використати зручний момент для істотних змін. В. Барагура теж критикує НРУ як надто примирливий, припускаючи, що він був кооптований політикою «гласності та перебудови». Він описує рух як: «...зреформована в дусі горбачівщини партія в протигагу до комуністичної партії „консерватистів“»³, що зумовлено недовірою до опозиції, яка сприймаються як надто компромісна в переговорах з комуністами.

Центральною темою публікації «На крок попереду влади» О. Даницького є мова та культурна автономія: «Майже рік велася боротьба за надання українській мові статусу державної. Статус вона отримала, але не підкріплений заходами для його реалізації»⁴. Ця заява свідчить про символічну перемогу визнання української мови як державної, водночас автор нарікає на відсутність

¹ Юриняк А. Маси не доросли чи провідники. *Українські інформації...*

² Даницький О. Що ж далі? *Українські інформації...*

³ Барагура В. Обмежена самостійність нині, а повна коли Біг дасть. *Українські інформації...*

⁴ Даницький О. На крок попереду влади. *Українські інформації...*

конкретної політики для зміцнення її статусу і практичного використання. У наведених статтях журналу «Українські інформації» часто проводяться паралелі між сучасністю та Визвольними змаганнями 1917–1920 рр. Відображення М. Лабуньки «...якщо ми прогавимо сьогоднішню унікальну нагоду, цю благословенну хвилину, що приходить раз на десятиліття...»¹ передає гостре усвідомлення історичних ставок, розглядаючи боротьбу за незалежність як циклічний виклик із потенційно тривалими наслідками.

У випуску за січень-лютий 1990 р. журналу української демократичної молоді «Молода Україна», що публікувався в Торонто, є матеріали в підтримку НРУ, як єдиного шансу на творення української незалежної державності: «...Раптово з глибокої темряви та кігтів довголітнього ув'язнення виринула перед нами нова У країна. Починаючи з малого і нерішучого відслонення заслони хрущовського періоду, відкривається все більше перед нами сцена правди про жахливі злочини сталінщини, відкопуються могили мільйонів невинних жертв, тріщать нитки насиллям зшиті совєтської імперії. ... Разом з цим українська людина вимагає повернення їй в неї окраденого: рідну мову, культуру, національну гідність економічну і політичну суверенність у своїй власній державі. Рух по дорозі до кращого майбутнього народу почався і повороту назад бути не може. ... Найкращі сили нації об'єдналися в РУХ. Впливи його на життя в містах і селах України поволі збільшуються. Дай Боже! Але разом з цим також і збільшується анти-РУХ. Режим відчуває небезпеку, намагається різними заходами зменшити, здекредитувати впливи та працю РУХу на Україні»².

У статтях найчастіше зустрічається слово «самостійність». Його часто оформлюють як найближчу мету та прагнення. У статті «Обмежена самостійність нині, але повна, коли Біг дасть» В. Барагура зазначає: «Ця концепція [повної державності] не сміє завмерти; вона мусить безперервно

¹ Лабунька М. Боязкі поведатарі. *Українські інформації*...

² Лисий А. Ми з Рухом. *Молода Україна*. 1990. № 391. С. 4. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21889/file.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).

жевріти до часу, коли зможе спалахнути повним полум'ям...»¹. Ця метафора «полум'я» символізує як наполегливість руху за незалежність, так і поступовий характер боротьби. Так само Л. Сенік у «Спершу самостійність — а потім побалакаємо про зв'язки з сусідами» стверджує, що: «Спочатку утворення національної держави, а потім вже цій державі вирішувати, в які і з ким «союзи», «федерації» і т.д. вона буде входити»². Це позиціонує здобуття незалежності як передумову будь-якої ширшої геополітичної інтеграції чи компромісу.

У матеріалі «Дати ще одну шансу КПСС?» Д. Шумук звертається до ролі Комуністичної партії, згадуючи її історичні злодіяння та ставлячи під сумнів її легітимність у проведенні будь-яких реформ: «...скільки ще вбитих ... скільки ще екологічних авантур, скільки ще забрудненої землі потрібно, щоб ... партія задумалася над тим, чи не скоротити свою керівну роллю...»³.

Культурні символи, зокрема мова та історична пам'ять, є центральними в дискусіях про державотворення. Р. Іваничук у «Цивілізовано до самостійности» сподівається, що: «...осередки Товариства Української Мови імені Тараса Шевченка розмножаться ... і стануть запорукою національного відродження на Україні»⁴. Мова розглядається як ключова складова формування національної ідентичності громадян України.

Автори часто спираються на історичні проблеми, щоб обрамити поточну боротьбу. В. Барагура критикує просування обмеженої самостійности як зраду жертв України за незалежність у минулому. У праці «Дві України й виборча кампанія» М. Левицький висвітлює поділ України на східні та західні регіони як спадщину колоніального панування, зазначаючи, що: «...специфікою України є її поділ на дві, різні за національною свідомістю частини...»⁵. Цей поділ зображується як значний виклик для формування єдиної національної ідентичності. Метафора «дві України» ілюструє регіональні та культурні поділи,

¹ Барагура В. Обмежена самостійність нині, а повна коли Біг дасть. *Українські інформації...*

² Сенік Л. Спершу самостійність — а потім побалакаємо про зв'язки з сусідами. *Українські інформації...*

³ Шумук Д. Дати ще одну шансу КПСС? *Українські інформації...*

⁴ Іваничук Р. Цивілізовано до самостійности. *Українські інформації...*

⁵ Левицький М. Дві України й виборча кампанія. *Українські інформації...*

що ускладнюють процес державотворення. Часті натяки на визвольну боротьбу 1917–1920 рр. і імперське минуле України служать контекстуалізації поточних зусиль щодо незалежності в рамках ширшого історичного наративу.

У новітній історії України серед ключових подій особливе місце займає подія, що відбулася 16 липня 1990 р. Саме цього дня Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, що, по суті, стала правовим підґрунтям для здійснення широкого комплексу заходів у республіці, які в кінцевому підсумку забезпечили їй незалежність у 1991 р. Глибоко усвідомити роль Декларації навряд чи можливо, не з'ясувавши статус УРСР як союзної республіки на момент прийняття Декларації про державний суверенітет України. На той час УРСР входила до складу Союзу РСР, який вважався, згідно із союзним конституційним законодавством, федеративною державою. Насправді ж на початку так званої перебудови (1985–1991 рр.) СРСР був величезною централізованою державою, яку характеризувало надмірне зосередження державної влади, функцій і повноважень у союзних органах, що знецінювало у багатьох відношеннях національнодержавний устрій, демократичні принципи федерації. Українська РСР, так само як й інші союзні республіки, була фактично додатком до союзної держави під назвою Союз Радянських Соціалістичних Республік. Союз РСР як суверенна держава мав цілісну систему союзних державних органів, систему союзного законодавства, територію, громадянство, грошову і кредитну системи, бюджет, збройні сили, державну символіку, міжнародні зв'язки. Водночас в умовах перебудови стала очевидною необхідність заміни неосталінської моделі союзної держави на дійсно федеративну державу¹.

У випуску №7 «Українських інформацій» вже за травень-червень 1990 р. самостійність є центральною темою, значний акцент робиться на прагненні до суверенітету України та опорі зовнішньому російсько-радянському контролю.

¹ Гончаренко В. Декларація про державний суверенітет України (1990 р.) та її роль в історії творення незалежної Української держави. *Питання історії держави і права*. № 2. С. 85–95. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5758/1/Goncharenko_85.pdf (дата звернення: 10.07.2024).

Термін «суверенітет» зустрічається неодноразово, зокрема, щодо діяльності Верховної Ради. Наприклад: «...був оприлюднений заклик Київської МР до ВР УССР прийняти закон про «суверенітет», тт. зверхність законів УССР на її території над законами СССР»¹. Це ілюструє зростаючу наполегливість українських інституцій у боротьбі з радянською гегемонією. Подібним чином незалежність оформлена як довгострокова мета, як це видно в маніфесті Демократичної Партії України: «Маніфест ставить самостійність України за мету партії»². Автор публікацій висвітлює широку масову активність, особливо на заході України.

У журналі «Визвольний шлях» знаходимо протилежну думку. Там була опублікована аналітична редакційна стаття про «Декларацію...», автори скептично налаштовані до цього документу, і переконані, що його ухвалили радше для заспокоєння суспільних мас, особливо страйкуючих робітників, та задля продовження союзницьких зносин з СРСР, ніж дійсно з метою оформлення самостійності української держави. Наведемо цитату у підтвердження наших слів: «Позитивним складником цієї «Деклярації» є наголошення прийнятого в міжнародному праві поняття самовизначення української нації, хоч не згадано, що це самовизначення відбулося 72 роки тому і було потоптане окупаційною владою. Також другий складник «Деклярації» — народовладдя був в Україні відсутній в умовах монопартійного керівництва накиненої Україні комуністичної партії. ... В цей спосіб на проголошений «Деклярацією» суверенітет України приготовляється нове союзне ярмо. Тому «Деклярація» не залишає місця на евфорію, а треба її розглядати як один із виявів «перестройки», тобто заяву пропагандивного характеру, мовляв, «перестройка» йде вперед. Все таки, в свідомості народу ця «Деклярація» може мати незворотний ефект у боротьбі до повної незалежності України»³.

¹ Ян І. Становище після виборів. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

² Ян І. Незалежні організації. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

³ Чи справді «суверенітет України?». *Визвольний шлях*. 1990. № 10. С. 1155-1156. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18220/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

Також, сумніви у цінності Деклярації про державний суверенітет знаходимо в статті «На шляху до державної самостійности (З приводу Деклярації про державний суверенітет України)» журналу «Сучасність». Автор матеріалу зазначає: «Це приводить нас до другого питання, про яке мова на початку цієї статті: яка реальна вартість деклярації про Державний суверенітет України, які її сили і слабості? Якщо йдеться про її значення, то треба ще раз сказати, що за останнє сімдесятиліття поневолення українського народу, ця Деклярація — це небуденний історичний документ і він, на свій лад, знаменує один завершений етап в боротьбі народу за державну самостійність. В Деклярації про державний суверенітет України знаходиться чимало цінних стверджень, які звичайно творять вихідну складову частину Конституційних законів, наприклад, про суверенітет народу "як єдиного джерела влади", про "самостійність у вирішенні будь-яких питань державного життя", про "верховенство законів республіки на своїй території", про "недоторканість кордонів України", а також там є постанови, які мають особливе життєве значення, наприклад про проходження військової служби українськими новобранцями тільки на території України тощо. Деклярація про державний суверенітет України знайшла доволі широкий відгомін в міжнародній пресі. Крім основних фактів там подавали також скептичні коментарі. Це зрозуміло, коли мати на увазі критичне ставлення публічної opinio mundi до всіх документів, що виходять з Радянського Союзу, і не можна забувати, що і прихильників ідеї самостійности України у світі не так вже багато. Проте немає сумніву, що якщо за Деклярацією про суверенітет прийде її здійснення в житті, сторонній світ це врахує і визнаватиме доконані факти»¹. Сумнівності цього документу автор піддає також і наступною своєю тезою» «...щоб на практиці здійснювати окремі статті обкровоєної і неповноцінної Деклярації про суверенітет України, щоб на ділі перетворити цю Деклярацію в інструмент боротьби за справжню самостійність нашого народу»².

¹ Прокоп М. На шляху до державної самостійности (З приводу Деклярації про державний суверенітет України). *Сучасність*. 1990. № 9. С. 62–69. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3316/file.pdf> (дата звернення: 24.08.2024).

² Прокоп М. На шляху до державної самостійности...

У випуску «Сучасності» за 1991 р. можна простежити, усе ж, позитивну оцінку автора однаєї зі статей згаданої вище Декларації: «Найбільшим досягненням Верховної Ради на сьогоднішній день є прийняття 16 липня Деклярації про державний суверенітет України, "як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах". Деклярація також стверджує сутність демократичної системи на Україні, заявляючи, що "народ України є єдиним джерелом державної влади в республіці»¹. Деклярацію про державний суверенітет України без перебільшення можна вважати документом історичної ваги. У ній було закладено фундаментальні основи для здійснення в Україні корінних перетворень у галузі державного, господарського, соціально-культурного будівництва. Вона стала основою для нової Конституції України².

Намагання утвердити культурну та політичну ідентичність помітні в таких діях, як прийняття національних символів: «Нова Міська Рада в Житомирі переголосувала прийняття жовто-блакитного національного прапора і гимну „Ще не вмерла Україна“ як офіційних у Житомирі»³. Цей символізм відображає широке сприйняття національної ідентичності як об'єднуючого фактору в русі за незалежність. Крім того, наголошується на місцевих ініціативах, таких як: «Члени колгоспу у селі Павлівка ... усунули через голосування комуністичну управу колгоспу ... і вирішили вивісити національний прапор на сільській раді»⁴.

У журналі громадської і політичної думки «Наша боротьба» в випуску №14 за 1990 р. описано події, котрі відбуваються в Україні. Так, наприклад, автори згадують про «Небувале свято державности й соборности в Україні»⁵, розповідається як пройшло святкування Дня Соборности України, тобто Акту злуки УНР і ЗУНР, також і про масові акції на підтримку незалежності України

¹ На порозі нової доби. *Сучасність...*

² Гончаренко В. Деклярація про державний суверенітет України...

³ Ян І. Становище після виборів. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 2...

⁴ Ян І. Селяни. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 3. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

⁵ Небувале свято державности й соборности в Україні. *Наша боротьба*. 1990. № 14. С. 14–16. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).

і антирадянських гасел. Також на сторінках журналу опубліковано твір авторства Любомира Винара «Думки про українську державність в контексті її історичного розвитку». Він зауважує: «У першу чергу мабуть погодимось із заключенням, що без національної історичної свідомости, без знання власної історії, яка допомагає оформлювати національний світогляд, без національної культури і рідної мови - питання про державницькі стремління українського народу було б зовсім академічне. Бо ж без цих національних атрибутів нації - не було б української нації в Україні»¹, що певним чином ілюструє погляд редколегії «Нашої боротьби» на чому має будуватися незалежна Україна та демократичне суспільство. Також у цій публікації автор акцентує увагу на історичній тяглоті української державності, теж згадуючи про Українську Революцію 1917-1921 рр. і УНР.

У публікаціях «Українські інформації» критикується дійсна влада, особливо її зв'язки із радянськими структурами. Обрання Володимира Івашка Президентом УРСР зображується як компроміс: «Усупереч багатьом протестам ВР УССР вибрала проводиря КП України Володимира Івашка президентом республіки»². У публікаціях часто це протиставлено більш динамічним діям демократичних суспільних організацій, що свідчить про певний «вакуум» на вищих рівнях влади.

Зустрічаються повідомлення про відродження релігійних і культурних інституцій, що критично необхідні для здобуття незалежності. Особливо це помітно поширенні Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ) на території України: «...появився перший храм УАПЦ на традиційно православній Буковині ... Синод УАПЦ в Києві ... проголосив Мстислава Скрипника ... патріархом цієї церкви...»³. У статтях висвітлено, що розвиток релігійних інституцій також супроводжується міжнародною підтримкою. Наприклад,

¹ Винар Л. Думки про українську державність в контексті її історичного розвитку. *Наша боротьба*. 1990. № 14. С. 25–27. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).

² Ян І. Становище після виборів. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 2...

³ Ян І. Церква. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 4. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

лютеранський пастор із США пообіцяв надати УАПЦ «...500 тис. прим. Біблій для дорослих, стільки ж прим. Біблій для дітей і 100 компютерів для українських шкіл у найбільше змосковчених округах України»¹.

Щодо міжнародного визнання України як самостійної держави, варто загадати опублікований на сторінках журналу коментарі Маргарет Тетчер під час її візиту в Київ, які показали скепсис міжнародної спільноти щодо можливості державотворення незалежної України: «З Україною взаємини можуть бути тільки такі, як, скажімо, з Каліфорнією чи Квебеком»². Стосунки з Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою (РРФСР) були досить напруженими за словами авторів «Українських інформацій», про це свідчить згадка стосовно проєкту створення «Донецької Інтернаціональної Республіки», який викликав протест у місцевих мешканців і був сприйнятий ними як спроба Кремля дестабілізувати Україну, створивши «кремлівський варіант Карабаху»³.

На сторінках «Молодої України» висвітлено події студентської «Революції на граніті», яка проходила на початку жовтня 1990 р. У тексті статті «Студентська голодівка» ці події реперезентовано з акцентом на героїзмі, самопожертві та рішучості української молоді, яка прагнула досягти політичних і суспільних змін. Текст підкреслює, що студентська акція мала широкий розмах, об'єднуючи учасників з різних регіонів України. «На площу прибуло 150 студентів — члени Львівського Братства і Української Студентської Спілки ... вже майже 300 студентів зібралося з 34 міст України»⁴. Автор звертає увагу на важкі умови, в яких перебували студенти, зокрема погодні виклики, загрози з боку противників акції та фізичні наслідки для учасників. «Студенти поставили свої шатра на холодному бетоні, який має в собі багато радіації ... четверо вже у лікарні у тяжкому стані»⁵.

¹ Ян І. Церква. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 4...

² Ян І. Україна і світ. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 7. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

³ Ян І. Більшість і меншості. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 5. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

⁴ Родак О. Студентська голодівка. *Молода Україна*. 1990. № 396. С. 21. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21893/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

⁵ Родак О. Студентська голодівка. *Молода Україна*...

Це підкреслює драматизм ситуації і самопожертву голодуючих. Автор наголошує на ризиках та емоційному напруженні, які супроводжували акцію, зокрема можливість самоспалення окремих учасників. «Є чутка у студентському таборі, що деякі особи наважуються на самоспалення, якщо вимоги не будуть прийняті»¹. Ця інформація додає драматизму і відображає крайній ступінь відданості ідеалам. У статті «Голодівка студентів України побідила» у позитивному ключі повідомлено про результати протестів молоді, влада задовольнила деякі вимоги студентства, автор висловлює подяку і наголошує: «Студенти України — ви наша гордість і надія всього народу!»².

У журналі «Сучасність», в аналітичній статті, яка підбивала підсумки 1990 р., знаходимо наступне твердження: «В Україні відбулись ще інші важливі, історичного значення події 1990 року. Перша з них — це голодівка студентів, які примусили прем'єра Масола подати у відставку. Вони також висунули ряд інших вимог до Верховної Ради: про референдум на початку 1991 р., про передання в руки громадськості майна, що його контролює Комуністична партія України, та ін., які Рада прийняла. Молодь добила того, чого не могли зробити парламентарії»³.

У серпневому випуску «Молодої України» автори привітали українців із проголошенням незалежності республіки: «У Києві, 24 серпня 1991 року, Верховна Рада України урочисто проголосила незалежність України та створення самостійної української держави - України. Вітаємо всіх громадян України і всіх українців поза її межами з цією радісною подією. Ми переконані в тому, що в скорому часі проголошена незалежність буде утверджена і переведена в життя»⁴.

¹ Родак О. Студентська голодівка. *Молода Україна...*

² Сірський В. Голодівка студентів України побідила. *Молода Україна*. 1990. № 396. С. 21-22. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21893/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

³ На порозі нової доби. *Сучасність...*

⁴ *Молода Україна*. 1991. № 404. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21951/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

У випуску за вересень 1991 р. на сторінках журналу «Молода Україна» було опубліковано текст Акту проголошення незалежності України¹. У тому ж випуску наявна стаття про перебування Леоніда Кравчука, тогочасного голови ВР України, у Торонто. Були наведені його слова: «Перебудовні процеси в Республіці, їх політична спрямованість у майбутнє, утверджені в Деклярації про Державний Суверенітет України, яка була прийнята нашим Парламентом влітку дев'яностого року, а також в Акті проголошення Незалежності України від 24 серпня цього року. Нашим найвищим девізом сьогодні є державність України яку ми розбудовуємо, достаток для людей України, висока духовність, демократія через правову державу і довір'я народу до нових державних структур»², що можна трактувати як позитивне висвітлення постаті Л. Кравчука для діаспорської аудиторії.

У випуску «Молодої України» за грудень було опубліковано новину про Другий з'їзд спілки офіцерів України. Автор констатував, що: «Тема будівництва українських Збройних Сил була в центрі уваги делегатів з'їзду»³. Про зміст зустрічі сказано наступне: «Ключові проблеми, довкола яких точилися дискусії, -- темпи створення Збройних Сил України, осінній призов до війська, служба офіцерів-українців за межами республіки тощо»⁴.

Найголовнішим завданням на з'їзді визначили припинити мобілізацію українських чоловіків до радянської армії, та повернути українських військових з інших союзних республік до України. Також у статті автор навів такі дані: «Імперська істерія довкола незалежності України перекинулася на армію. Газета "Правда" знову забула про власну назву і подала тенденційні, брехливі факти. ... У Збройних Силах колишнього СРСР посилюються антиукраїнські настрої. ... Прикро, щоправда, але з'їзд оминув це питання своєю увагою»⁵. У висновках,

¹ *Молода Україна*. 1991. № 405. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21952/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

² Л. Кравчук відвідав Торонто. *Молода Україна*. 1991. № 405. С. 1-2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21952/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

³ Корольок В. Хочемо захищати Україну – заявляють делегати Другого з'їзду спілки офіцерів України. *Молода Україна*. 1991. № 408. С. 22-23. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21954/file.pdf> (дата звернення: 23.06.2024).

⁴ Корольок В. Хочемо захищати Україну...

⁵ Корольок В. Хочемо захищати Україну...

автори зазначили на ступне: «...більшість делегатів добре розуміє, що ні про які соціальні гарантії не може бути мови, якщо не буде незалежної держави, а в неї -- власного війська, оточеного любов'ю народу, здатного захистити державу. А те, що творення українського війська - процес безповоротний, визнав у своєму виступі заступник командуючого Київським військовим округом генерал-майор Корнієнко. ... Сьогодні українські офіцери хочуть захищати інтереси України, інтереси українського народу»¹. Загалом, з тексту статті стає зрозумілим, що на з'їзді офіцери провели плідне обговорення шляхів становлення і розбудови національної армії.

М. Слобожанин на сторінках журналу «Сурмач» 1990 р. опублікував свої роздуми і поради щодо розбудови майбутньої української армії. Наприкінці автор ідсумував: «Збройні сили — засіб уряду республіки і є гарантом територіальної цілості, суверенітету, державної незалежності країни. Право приймати рішення про застосування збройних сил надається виключно урядові республіки»².

Щодо Всеукраїнського референдуму, то у журналі «Молода Україна» було опубліковано текст звернення ВР України до народу, в якому влада закликала громадян підтримати Акт проголошення незалежності³.

Необхідність підтримки української державності народом України визнавала й усвідомлювала більшість політиків як національного, так і бюрократично-адміністративних таборів, що знайшло свою реалізацію у Постанові Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. Цією постановою, за ініціативи очільника Народної Ради І. Юхновського, передбачалось провести республіканський референдум на підтвердження Акту проголошення незалежності. Референдум про незалежність стає необхідним елементом юридичної процедури виходу з СРСР і одночасно оцінюється як найоптимальніший механізм зовнішньополітичної легітимації

¹ Корольок В. Хочемо захищати Україну...

² Слобожанин М. Національні Збройні Сили України. *Сурмач*. 1990. № 1-4. С. 14–16. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16123/file.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).

³ Звернення Верховної Ради України до народу. *Молода Україна*. 1991. № 406-407. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21953/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).

через взаємодію держави, громадян, політичної еліти, підтвердженням чому були окремі зовнішньополітичні сигнали.

Прихильне ставлення до незалежності стало результатом впливу різних факторів: враження від серпневих подій, надії на економічну незалежність, вплив передвиборної президентської кампанії, учасники якої всі як один виступали за незалежність України, врешті-решт зростання національної свідомості – все це так чи інакше сприяло всенародній підтримці ідеї незалежності; прагнення до власної державності виявилось сильнішим за інші мотиваційні відмінності учасників референдуму¹.

Проведення всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. дозволило досягти іще однієї, попередньо не передбачуваної мети – легітимного виходу республіки зі складу радянської федерації. Так, на основі результатів всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р., Україна першою з колишніх радянських республік заявила, що вважає стосовно себе Договір про утворення СРСР 1922 р. недійсним і недіючим. А вже 8 грудня 1991 р. Біловезька угода юридично припинила існування колишнього СРСР. Зазначені події однозначно утвердили Україну як незалежну та суверенну, демократичну, правову, соціальну державу, повноцінного суб'єкта міжнародних правовідносин².

2.2 Репрезентація в періодиці трансформації радянської системи та розбудову демократії в Україні.

Трансформація радянської системи та розвиток демократії в Україні, особливо як це відображено в періодиці того часу, являє собою яскраву мозаїку політичних, соціальних і культурних зрушень. У 1990-х роках преса була як дзеркалом цих змін, так і активним учасником формування громадської думки, демократизації комунікації та виховання почуття національної ідентичності.

¹ Філіпенко Д. Роль референдуму 1 грудня 1991 року в становленні політичної системи України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей*. 2019. № 40. С. 184–195. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/download/198/182/314> (дата звернення: 30.07.2024).

² Лавринович О. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року: досвід визначальних рішень вітчизняного державотворення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 5-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmj_u_2010_12_3 (дата звернення: 15.08.2024).

На цьому етапі з'явилися газети «нового типу», такі як «Народна трибуна» на Волині, взірець низового демократичного вираження поглядів. Численні незалежні та партійні видання, такі як «Доля», «Вільна думка» та інші, виникли в регіоні, охоплюючи різні теми від національного відродження до гострої критики застарілого радянського мислення. Періодичні видання часто зазнавали фінансових та операційних труднощів, відображаючи хаотичне економічне та політичне середовище того часу, але вони залишалися потужним свідченням суспільства з перехідною економікою¹.

Трансформація радянської системи та становлення демократії в Україні знайшли своє яскраве відображення у періодиці, яка сама переживала докорінні зміни разом із суспільством. Період від середини вісімдесятих років минулого століття до перших років незалежності став своєрідним медійним феноменом, коли преса не просто висвітлювала події, а й активно формувала громадську думку та сприяла демократичним перетворенням.

Горбачовська «перебудова» та політика гласності відкрили шлюзи для появи нових тем у пресі. Якщо раніше газети «Правда України» чи «Радянська Україна» були рупорами партійної ідеології, то з настанням періоду послаблення цензури вони почали публікувати матеріали, які раніше були б неможливими. З'явилися статті про репресії тридцятих років, голодомор, сталінські злочини. Особливо помітним став перехід від канонічної радянської риторики до більш відкритого обговорення проблем суспільства у виданнях «Літературна Україна»² та «Культура і життя»³.

Період від проголошення політики перебудови до серпневого путчу позначився появою нових незалежних видань. «Пост-Поступ» стали майданчиками для обговорення ідей національного відродження та державної незалежності. На їхніх шпальтах друкувалися матеріали про національно-

¹ Карпенко В. О. Преса і незалежність України. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка; Нора-Друк, 2003.

² Гусейнов Г. Дж. «Склянка Часу», «Четвер», «Молода Україна» та інші забуті. Кілька зауваг до ситуації з вітчизняними літературними журналами. Літературна Україна. 2012. № 13. С. 6–7.

³ Національне газетно-журнальне видавництво // Золотий фонд нації. — Київ, 2012. — С. 41—409

визвольні змагання початку двадцятого століття, публікувалися раніше заборонені твори та документи.

Знаковим явищем стала поява самвидаву нової хвилі. Якщо у сімдесятих роках підпільні видання мали обмежений наклад і поширення, то наприкінці вісімдесятих з'явилися цілком легальні альтернативні медіа. «Український вісник», відроджений В'ячеславом Чорноволом, став впливовим виданням, яке формувало порядок денний демократичного руху¹.

Особливу роль у висвітленні трансформаційних процесів відіграли регіональні видання. Газети «Молода Галичина»², «Вечірній Київ»^{3,4,5,6}, «Запорізька правда»^{7,8,9,10,11,12,13,14,15} відображали специфіку демократичних перетворень у різних регіонах України. Цікаво спостерігати, як змінювалася риторика цих видань – від обережних спроб критики окремих аспектів радянської системи до відкритої підтримки ідеї незалежності.

Період президентства Леоніда Кравчука позначився появою численних нових видань, які намагалися осмислити процеси державотворення. Видання «Голос України»¹⁶ та «Урядовий кур'єр»¹⁷ стали офіційними виданнями нової держави, але їхній стиль суттєво відрізнявся від попередників радянської доби. З'явилися аналітичні матеріали про ринкові реформи, приватизацію, формування нових державних інституцій.

¹ Вип. 7, 8, 9-10. Серпень, вересень, жовтень-листопад, 1987. – Балтимор; Торонто: Укр. Вид-во "Смолоскип" імені В. Симоненка. – 1988. – 640 с.

² В грудні 1991 р. галицькі області відвідала група народних депутатів СРСР ... // Молода Галичина. – 1991. – 23 лют. – С.1. 39.

³ Газета "Вечірній Київ" 1990 рік № 29

⁴ Вечірній Київ. № 1-250. 1992 р.

⁵ Вечірній Київ. № 1 - 250. 1993 р.

⁶ Вечірній Київ. № 1 - 250. 1994 р.

⁷ «Запорізька Січ» 20 серпня 1991 р. № 159

⁸ «Запорізька Січ» 20 серпня 1991 р. № 159

⁹ «Запорізька правда» 21 серпня 1991 р. № 159

¹⁰ «Запорізька правда» 22 серпня 1991 р. № 160

¹¹ «Запорізька правда» 23 серпня 1991 р. № 161

¹² «Запорізька правда» 23 серпня 1991 р. № 161

¹³ «Запорізька правда» 27 серпня 1991 р. № 163

¹⁴ «Запорізька правда» 27 серпня 1991 р. № 163

¹⁵ Індустріальне Запоріжжя 31 серпня 1991 р. № 165

¹⁶ Верховна Рада України. Огляд газети «Голос України». URL:<https://www.rada.gov.ua/news/GolosUK/page/1> (дата звернення: 16.11.2024)

¹⁷ Урядовий Кур'єр. URL:<https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 14.11.2024)

Становлення багатопартійності знайшло відображення у появі партійної преси нового типу. Якщо раніше існувала монополія комуністичної преси, то тепер різні політичні сили створювали власні медіа-майданчики. Народний Рух України, Українська республіканська партія, Демократична партія України мали свої друковані органи, які відображали різні візії майбутнього країни. Особливо цікавим є висвітлення в пресі процесу декомунізації та дерадянзації. Публікації про перейменування вулиць, демонтаж пам'ятників радянської доби, зміни в топоніміці міст віддзеркалювали глибинні трансформації у суспільній свідомості. Газети публікували дискусії про необхідність очищення суспільства від тоталітарної спадщини¹.

Економічна криза дев'яностих років змусила пресу звернутися до нових тем. З'явилися публікації про ринкову економіку, підприємництво, закордонний досвід реформ. Видання «Бізнес»^{2,3,4,5,6,7} та «Галицькі контракти»⁸ стали піонерами ділової журналістики в незалежній Україні. Вони намагалися пояснити читачам складні процеси економічної трансформації.

Важливим аспектом демократизації медіа-простору стала поява видань різними мовами національних меншин. Газети кримськотатарською, румунською, угорською, їдишем відображали багатокультурність українського суспільства та його відхід від радянської уніфікації.

З часом у пресі почали з'являтися матеріали, які критично оцінювали сам процес трансформації. Журналісти писали про незавершеність реформ, збереження багатьох радянських практик у державному управлінні, необхідність справжньої, а не декоративної демократизації.

¹ Гриценко О.А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. – Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. – 320 с.

² Закон і бізнес. № 1 – 52. січ.-груд. 1991 р.

³ Закон і бізнес № 3 – 59. січ.-груд. 1992 р.

⁴ Закон і бізнес № 1 – 111. січ.-груд. 1993 р.

⁵ Закон і бізнес № 112-113 -163. січ.-груд. 1994 р.

⁶ Закон і бізнес № 1 - 52;. 1995 р.

⁷ Закон і бізнес № 1 - 52;. 1996 р.

⁸ Галицькі контракти : український діловий тижневик. - Львів, 1990, 1992-1999. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_vgf/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 23.11.2024)

Преса відіграла ключову роль у формуванні нового політичного словника. Терміни «громадянське суспільство», «правова держава», «ринкова економіка» прийшли на зміну радянським ідеологічним штампам. Через періодику відбувалося осмислення нових політичних реалій та формування демократичної політичної культури.

Аналізуючи публікації того періоду, можна простежити, як змінювалося розуміння демократії в українському суспільстві – від романтичних уявлень початку дев'яностих до більш прагматичного підходу кінця десятиліття. Преса відображала цю еволюцію, стаючи одночасно і дзеркалом, і каталізатором суспільних змін.

В Україні газети функціонували як трибуни публічного дискурсу, інколи виступаючи майданчиками для полеміки та ідеологічного протистояння. Наприклад, такі ліві видання, як «Справедливість», були непримиренно опозиційними, кидаючи виклик як зароджуваним демократичним інституціям, так і їхнім консервативним колегам. Ця динаміка відображає національні тенденції, підкреслюючи фрагментацію політичного та ідеологічного спектру в Україні¹.

Швидке розширення преси в 1990-х роках, яке називають «газетним бумом», супроводжувалося серйозними проблемами. Економічна нестабільність, зростання вартості паперу та друку, а також ненадійний фінансовий стан новостворених газет часто призводили до короткого терміну служби багатьох видань. Наприклад, численні «однотомні дива» виникали і зникали на одному диханні².

Крім того, журналістські стандарти тієї епохи були різними, коливаючись між глибокими розслідуваннями та сенсаційними репортажами. Відсутність міцних професійних норм і повсюдний вплив політичного патронажу ще більше ускладнили еволюцію преси. Але, незважаючи на ці перешкоди, періодичним

¹ Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1997 роки): Навч. посіб. – Луганськ: Вид-во Східноукр. держ. ун-ту, 1998.

² Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. – 3-тє вид., доповн. і поліп. – Х.: Прапор, 2004. с. 268.

виданням вдалося створити живий, хоч і недосконалий, демократичний простір для діалогу.

Періодичні видання, що постали в незалежній Україні, поділялися на окремі категорії за формою власності та ідеологічною приналежністю. Державні видання домінували на початку періоду після здобуття незалежності, слугуючи інструментами для різних державних органів. Незважаючи на свою удавану незалежність, ці видання часто віддзеркалювали інтереси правлячої влади, а не громадськості. Це явище підкреслило ширшу суспільну боротьбу: зіткнення між демократичними прагненнями та залишковими авторитарними практиками.

Незалежні ЗМІ, що представляють демократичний етос, що зароджується, почали кидати виклик гегемонії контрольованих державою наративів. Багато з цих ЗМІ були засновані журналістськими колективами чи організаціями громадянського суспільства, відображаючи гібридну модель соціалістичних ідеалів і ринкових реалій. Однак їхнє виживання було непевним і залежало від доходів від підписки, реклами та спорадичної благодійної підтримки. Вони зіткнулися зі значними перешкодами, зокрема завищеними цінами на папір і друк — монополізовані постачальниками в Росії — та економічним тиском, що посилювався відсутністю державної підтримки.

Ці незалежні ЗМІ часто були першими, хто критикував неефективність і несправедливість перехідної економіки та управління. Однак їхні голоси часто придушувалися через непрямий економічний тиск або відкрите політичне втручання. Наприклад, припинення публікації критичних статей і встановлення непомірно високих поштових тарифів непропорційно вплинули на ці публікації, підкреслюючи системні перешкоди для вільної преси¹.

У той час як незалежні медіа прагнули відстоювати демократичні ідеали, державні періодичні видання залишалися вкоріненими за старими парадигмами. Фінансовані з державного бюджету та місцевої влади, ці видання працювали з невід'ємними перевагами, такими як субсидування витрат на друк і

¹ Карпенко В. Преса і незалежність України...

розповсюдження. Ця фінансова підтримка забезпечила їм виживання, але ціною їх редакційної незалежності. Такі періодичні видання часто ставали рупорами своїх благодійників, применшуючи критично важливу роль сторожового пса, яку вільна преса повинна виконувати в демократії.

Монополізація ресурсів — як матеріальних, так і людських — ще більше ускладнила медіаландшафт. Згідно з повідомленнями, кілька «незалежних» ЗМІ приховано фінансувалися залишками Комуністичної партії або тіньовими економічними структурами. Цей подвійний виклик — державне втручання та прихована монополізація — підкреслив вразливість новонародженої української демократії.

Одним із помітних епізодів, які ілюструють напруженість між державою та незалежними ЗМІ, стала спроба закриття «Вечірнього Києва», відомої київської газети. Цей інцидент втілює хитке становище незалежної журналістики на початку 1990-х років. Незважаючи на офіційний правовий захист, газета стикалася з систематичними перешкодами з боку афілійованих державою організацій, включаючи відмову в доступі до друкарень і раптове припинення матеріально-технічної підтримки. Опір, який чинила його редакційна команда, і солідарність, виявлена громадськістю, підкреслили зростання визнання суспільством свободи преси як наріжного каменю демократії.

Цей епізод також підкреслив стійкість демократичного руху в Україні. Колективна відповідь на репресивні дії продемонструвала розвиток громадської свідомості та відданості захисту демократичних інститутів. Зрештою, успішне відновлення «Вечірнього Києва» символізувало ширшу перемогу громадянського суспільства над залишками авторитарного контролю¹.

Крім політичного втручання, українська преса зіткнулася зі значними економічними проблемами. Лібералізація економіки призвела до інфляції та дефіциту ресурсів, що непропорційно вплинуло на незалежні ЗМІ. Залежність від російських поставок газетного паперу стала стратегічною вразливістю, яка

¹ "Вечірній Київ", 13 лютого 1993 р.

використовувалася через підвищення цін і збої в постачанні. Тим часом внутрішні зусилля щодо створення альтернативних ланцюгів постачання заважали недостатньою інфраструктурою та бюрократичною інерцією.

Перетин цих економічних проблем із політичною динамікою створив подвійний зв'язок для незалежних ЗМІ. Публікації, які критикували уряд або підтримували опозиційні ідеології, часто опинялися маргіналізованими з економічної точки зору, оскільки рекламодавці вагалися співпрацювати з суперечливими ЗМІ. Ця економічна маргіналізація слугувала де-факто механізмом цензури, обмежуючи сферу дії та охоплення голосів незгодних.

Незважаючи на ці виклики, українська преса відіграла ключову роль у процесі демократизації. Професійні асоціації, такі як Спілка журналістів, стали ключовими платформами для захисту свободи преси та вирішення проблем системної нерівності. Ці організації наголосили на розбіжностях у державній підтримці ЗМІ та нерівному ставленні до незалежних ЗМІ.

Конференції та декларації цього періоду часто наголошували на необхідності проведення системних реформ, включаючи створення прозорих механізмів розподілу ресурсів і правового захисту від цензури. Хоча прогрес був нерівномірним, ці зусилля підкреслили роль преси як учасника та хронікера демократичних перетворень в Україні¹.

У період з 1985 по 1999 рр. УІС видавав свій Бюлетень, у якому висвітлювався значний розвиток подій в Україні та висвітлювався національно-визвольний рух. У бюлетені документувалися репресивні дії радянського режиму проти дисидентів та громадських активістів, подавалися списки та адреси українських в'язнів ГУЛАГу. На ній були представлені матеріали самвидаву, звернення політв'язнів, документи з України. Після 1991 року зміст зміщується на державотворчі процеси в Україні, соціально-економічний розвиток та діяльність комуністичних та іноземних агентів, які підривають націю. Видання також заглибилося в кадрову стратегію націоналістичних

¹ Карпенко Віталій. Національна ідея в українській періодиці. – К. – Інститут журналістики. – 1999.

організацій, торкаючись інтеграції нових членів та їх ознайомлення з організаційними принципами, етичними нормами та обов'язками¹.

Преса слугувала комунікаційним мостом між керівництвом та членами організації, пропонуючи стратегії розширення членства та протидії старінню та застою в рядах. Такий підхід підкреслював важливість залучення молоді, оскільки націоналістичні лідери вірили, що міцне національне майбутнє залежить від того, чи молоді покоління діаспори успадкують і просуватимуть революційні ідеали та досвід своїх попередників. Молодіжні видання часто давали вказівки щодо плекання націоналістичних засад, сприяння культурній освіті та організації заходів для забезпечення ідеологічної спадкоємності справи українського націоналізму.

Націоналістичні організації розвинули міцний видавничий сектор, зосереджуючись на вихованні почуття національної ідентичності серед молоді. Ключові видання, такі як «Смолоскип» у Канаді, англійською та інші, наголошували на моральному та фізичному розвитку молодих людей у руслі націоналістичних ідеалів. У цих виданнях часто містилися дискусії про націоналізм, історію націоналістичних рухів, теоретичні перспективи та практичні програми. Вони також включали повідомлення від керівництва організації та резолюції щодо конкретних обов'язків молоді².

Постійною темою цих публікацій було збереження національної ідентичності та плекання історичної пам'яті. Статті часто подавали альтернативні радянській історіографії наративи, зображуючи Україну як окуповану націю та виступаючи за її незалежність. Історичні розповіді висвітлювали унікальну культурну ідентичність та спадщину України, приділяючи особливу увагу національно-визвольному руху. Центральну роль відігравали біографічні статті про видатних діячів націоналістичного руху, діячів

¹ Ковальський, І., 1986. До питань праці на полі кадрів ОУН, Бюлетень Проводу ОУН, № 26, с. 24–28.

² Справа постановки праці в Юнацтві ОУН, 1993, Бюлетень Юнацтва ОУН, № 12, с. 5–7.

української культури та дисидентів, які відображали схильність організацій ідеалізувати своїх революційних героїв^{1,2}.

Однак націоналістична преса зіткнулася з проблемами, зокрема відсутністю єдиної платформи для обговорення ідеологічних і практичних питань, залежністю від багатьох засобів масової інформації для розгляду різноманітних тем і зміною акцентів, що відображають внутрішню політику приймаючих країн. Іншою проблемою була низька якість друку та тьмянний дизайн публікацій, що перешкоджало взаємодії з молодшими членами діаспори. Використання псевдонімів та анонімності в авторстві ще більше ускладнювало спроби дослідників проаналізувати узгодженість контенту зі стратегіями організації.

Конфлікти всередині націоналістичних фракцій також висвітлювалися в цих публікаціях, коли конкуруючі філії Організації Українських Націоналістів (ОУН) брали участь у розкольницькій риторичній грі, що іноді підривало ширшу націоналістичну справу. Незважаючи на ці виклики, націоналістична преса залишалася важливим інструментом для сприяння єдності та мобілізації української діаспори. Своїми повідомленнями він зміцнював колективну ідентичність і створював платформу для відстоювання інтересів України на світовій арені.

Тематичне спрямування цих періодичних видань охоплювало діяльність діаспори, історію України, політику радянського режиму та стратегічну роль діаспори у підтримці України. Такий підхід створив інформаційний простір, який об'єднав розрізнені українські громади по всьому світу, заохочуючи політичну активність та громадську участь. Вивчення матеріалів націоналістичної преси продовжує пропонувати цінне уявлення про динаміку та історичний вплив руху, оскільки джерельні бази розширюються та переглядаються³.

¹ Антонович М., 1973. Історичне минуле та традиція в творчості Дмитра Донцова, Самостійна Україна, № 11–12, с. 33–37

² Державин, В., 1974. Олег Ольжич поет національного героїзму, Самостійна Україна, № 5–6 (309–310), с. 11–18.

³ Україна – спільне добро всіх її громадян. Матеріали VII-го Великого Збору Українських Націоналістів, 1994, Париж/Балтимор: Смолоскип, 131 с.

Отже, процеси становлення української державності у періодичних виданнях початку 1990-х років, як показано в розділі, відображають складний та динамічний етап політичного, соціального та культурного розвитку України. Використовуючи широкий спектр періодичних видань, можна виділити кілька ключових аспектів висвітлення цього періоду, що формують загальну картину подій.

Періодика 1990-х років стала важливим інструментом для формування національної свідомості, висвітлення громадянських рухів та підтримки ідеї суверенітету. Видання, такі як «Голос України» та «Урядовий кур'єр», не лише документували події, але й брали участь у формуванні дискурсу незалежності. Це простежується, зокрема, у публікаціях, присвячених Декларації про державний суверенітет та проголошенню незалежності України.

Нові незалежні видання відкрили простір для дискусій, висвітлення альтернативних точок зору та викриття недоліків радянської системи. Газети й журнали стали майданчиком для обговорення реформ, національних символів і державного будівництва, часто пропонуючи інноваційні підходи до проблем.

Преса активно висвітлювала події, такі як «Революція на граніті», підкреслюючи героїзм та самопожертву молоді. Зокрема, в текстах наголошується на ролі студентських акцій у прискоренні політичних змін, зокрема відставки прем'єр-міністра Масола. У таких матеріалах відображено силу громадянського суспільства та його вплив на політичні процеси.

Лібералізація законодавства сприяла появі незалежних медіа, які кинули виклик старій пропагандистській системі. Утворення нових інформаційних агентств, таких як УНІАН, продемонструвало зростаючу потребу у швидкому та незаангажованому висвітленні подій. Проте цей процес супроводжувався економічними та організаційними труднощами, такими як дефіцит ресурсів і залежність від державного фінансування.

Періодика ретельно фіксувала ключові події перехідного періоду, зокрема перші альтернативні вибори, проголошення незалежності та всеукраїнський

референдум. У публікаціях висвітлювалися не лише факти, а й глибокі суспільні зміни, що супроводжували формування нової української ідентичності.

ЗМІ піддавали аналізу як діяльність Народного Руху України, так і дії радянських і нових українських політичних лідерів. У статтях часто наголошувалося на недостатній організованості рухів чи помилках у їхній стратегії, що підкреслює багатогранність і складність процесів державотворення.

Особливу увагу у висвітленні подій було приділено питанням мови, культури та релігії як основних компонентів національної ідентичності. Газети й журнали документували боротьбу за утвердження української мови як державної, відновлення історичної пам'яті та розбудову національних церков. Незважаючи на прогрес, розвиток медіа стикався з викликами, такими як фінансова нестабільність, політичний тиск і нерівні умови для незалежних та державних видань. Ці труднощі обмежували потенціал преси як повноцінного агента демократичних змін.

Періодичні видання початку 1990-х років стали активними учасниками процесів державотворення, пропонуючи платформу для політичного дискурсу, сприяючи формуванню національної ідентичності та документуючи історичні події. Хоча перехідний період супроводжувався значними труднощами, розвиток медіа відіграв важливу роль у демократичній консолідації та суспільній трансформації України. Цей період засвідчив зростання суспільної свідомості та силу друкованого слова як інструменту змін.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ПОЛІТИКИ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ПРО ВИСВІТЛЕННЯ ПРАКТИК ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ.

3.1 Ідеологічні орієнтації українських періодичних видань в першій половині 1990-х рр.

Сьогодні українська преса є своєрідним і багатоплановим історичним джерелом не тільки за змістом, а й за структурою опублікованого фактичного матеріалу. Велику цінність мають надруковані тексти-джерела (законодавчі акти, статистичні відомості, програми партій і статuti товариств, епістолярні пам'ятки та ін.). Не менш важливими є і різножанрові газетні публікації, основу яких становить подієво-фактичний матеріал. На шпальтах періодичних видань фіксувався історичний час з усіма його найхарактернішими ознаками: суспільно-соціальним та економіко-правовим статусом, рівнем матеріального й духовного розвитку, станом національної самосвідомості одиниць, угруповань, партій, течій, шкіл, конфесій і т. ін. Видання газетно-журнального типу, таким чином, передавали і передають наступним поколінням факти, свідчення доби, "живі" документи-слова, за допомогою яких сучасні дослідники таких галузей духовної життєдіяльності нації, як історіографія та джерелознавство, філософія і соціологія, критика й літературно-мистецький процес, можуть скласти реальну картину минулого¹. Періодика як історичне джерело, попри суб'єктивний характер, має ряд переваг: це інформаційна невичерпність, повнота, всебічність, оперативність і подієва близькість².

Пострадянська доба української журналістики – це складний лабіринт трансформацій, міфологем, ідеологічних пошуків. Після розпаду Радянського Союзу медіапростір України перетворився на своєрідне поле битви

¹ Романюк М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми. *Поліграфія і видавничі справи*. 2002. № 39. С. 9–18. URL: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/39/3.pdf> (дата звернення: 19.09.2024).

² Науменко М. Періодичні видання як джерело дослідження літературного процесу Півдня України (1950-і рр.). *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Історичні Науки*. 2019. № 2. С. 66–71. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Hist-visnyk-48-12.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).

різноманітних наративів, де кожне видання прагнуло знайти власну ідентичність. Феноменальним явищем того періоду були так звані «перехідні» видання, які балансували між різними ідеологічними парадигмами. Вони продемонстрували складність і суперечливість трансформаційних процесів у медійному середовищі. Журналісти цих видань часто маніпулювали різними дискурсивними стратегіями, намагаючись вписатися в нову реальність. Важливо розуміти контекст – українська журналістика народжувалася в умовах глибокої системної кризи. Радянська модель комунікації була зруйнована, а нова тільки формувалася. Це був період проб і помилок, період напружених пошуків власного голосу та ідентичності. Ідеологічні трансформації відбилися не лише в текстах, а й у самій структурі публікацій, у виборі тем, у стилі подачі матеріалів. Кожен журналіст був носієм певної світоглядної парадигми, а кожен текст – своєрідним маніфестом. Особливістю того періоду було те, що ідеологічні відмінності часто мали не стільки раціональний, скільки емоційний характер. Свою місію журналісти сприймали майже як місіонерську – бути провідниками нових смислів, творцями національної ідентичності.

Важливим ідеологічним маркером була також мова публікацій. Націоналістичні видання послідовно утверджували українську мову як інструмент національної самоідентифікації. Російськомовні ЗМІ, навпаки, часто подають проімперські настрої.

Перша половина 1990-х років стала часом інтенсивних трансформацій українського суспільства та політичної системи. Періодичні видання відігравали важливу роль у формуванні суспільного дискурсу, висвітленні ключових подій державотворення та сприянні демократичному переходу. Ідеологічні орієнтації ЗМІ цього періоду відображали різноманітні суспільні настрої, інтереси різних соціальних груп і політичні стратегії. Українська преса стала дзеркалом національного пробудження та ареною боротьби ідей, які визначали майбутнє незалежної держави. Періодична преса завдяки своїм соціальним функціям відіграє важливу роль у житті суспільства як засіб масової інформації, агітації та

пропаганди. Водночас вона через свою специфіку може бути предметом самостійного вивчення джерелознавства¹.

Період початку 1990-х років в Україні був етапом надзвичайно швидких змін у політичному, соціальному та інформаційному середовищі. Розпад Радянського Союзу призвів до краху державної монополії на засоби масової інформації, відкривши можливості для появи незалежних видань та утворення поліфонії думок, які відображали нові суспільні реалії. Водночас цей період став платформою для зіткнення різних ідеологічних орієнтацій, що відображало складність і багатогранність суспільних процесів. Ідеологічні спрямування українських періодичних видань тієї епохи формувалися під впливом кількох ключових чинників: політичної трансформації, економічної кризи та культурного відродження.

Українські періодичні видання початку 1990-х років можна умовно поділити на три основні категорії: державні, незалежні та партійні. Державні видання, такі як «Голос України» та «Урядовий кур'єр», фокусувалися на офіційному висвітленні державотворчих процесів. Вони працювали в межах визначених урядом наративів і виконували функцію своєрідних «рупорів» влади. Водночас незалежна преса та партійні видання пропонували широкий спектр ідеологічних підходів — від консервативних до радикально прогресивних, що слугувало основою для розвитку демократичного дискурсу в країні.

Державні періодичні видання відображали офіційну позицію уряду, зосереджуючись на питаннях інтеграції новоствореної держави до міжнародного простору, стабілізації внутрішньої політики та розбудови національної економіки. Наприклад, «Голос України», як офіційне видання Верховної Ради, приділяв значну увагу публікації законодавчих актів, рішень парламенту та матеріалів про основні етапи державотворення, такі як прийняття Акту проголошення незалежності України та референдум 1991 року. Видання цієї

¹ Рудий Г. Періодика України 1917-1940 рр. як історичне джерело. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rudyi_Hryhorii/Periodyka_Ukrainy_1917_1940_rr_ia_k_istorychne_dzherelo.pdf (дата звернення: 05.09.2024).

категорії зазвичай дотримувалися поміркованої ідеології, націленої на консолідацію суспільства навколо ідеї національного суверенітету.

Однак, попри свою формальну «нейтральність», державні видання часто зазнавали критики через надмірну залежність від влади. Це відображалось у відсутності критичного аналізу політичних подій, що створювало враження упередженості. Водночас такі видання відігравали важливу роль у поширенні інформації серед населення, особливо в умовах обмеженого доступу до альтернативних джерел.

Незалежні видання, такі як «День», «Український тиждень», стали важливими учасниками формування нової журналістської культури. Вони висвітлювали широкий спектр тем, включаючи права людини, економічні реформи та боротьбу з корупцією. Ідеологічно ці видання були більш різноплановими, ніж державна преса. Деякі з них обстоювали демократичні цінності та підтримували прозахідний курс України, тоді як інші зосереджувалися на питаннях національної ідентичності та культурного відродження.

Наприклад, «Молодь України» активно підтримувала ініціативи, спрямовані на залучення молоді до суспільних змін, публікуючи матеріали про «Революцію на граніті» 1990 року та інші студентські рухи. Видання незалежної преси часто ставали платформами для дискусій, дозволяючи журналістам і громадським активістам відкрито обговорювати питання, які раніше вважалися табуованими, як-от екологічна ситуація, історична правда про Голодомор та репресії радянської влади.

Політичні партії, що виникли на хвилі демократичних змін, активно використовували пресу як засіб пропаганди своїх ідей. Партійні видання, такі як «Справедливість» (соціалістичного спрямування) та «Доля» (націоналістичного), відображали широкий спектр політичних ідеологій, від лівого популізму до радикального націоналізму. Ці видання часто критикували один одного, що створювало конкурентне середовище для формування суспільної думки.

Для партійної преси характерним було активне використання історичних наративів. Наприклад, націоналістичні видання акцентували увагу на героїзмі Української повстанської армії та піднесенні національних символів. Натомість соціалістичні газети закликали до збереження соціальних гарантій і продовження деяких елементів радянської моделі. Полеміка між цими виданнями часто мала яскраво виражений емоційний характер, підкреслюючи високий рівень ідеологічного напруження в суспільстві.

Ідеологічні орієнтації українських періодичних видань у першій половині 1990-х років формувалися під впливом значних політичних і соціальних змін. Державна преса прагнула консолідувати суспільство навколо ідеї національного суверенітету, незалежні видання стали осередком демократичного дискурсу, а партійна преса сприяла політичній конкуренції. Ця багатогранність медіаландшафту створила умови для розвитку плюралізму та становлення нових журналістських стандартів.

Попри всі виклики, українські періодичні видання початку 1990-х років стали важливим фактором у процесі державотворення, відображаючи складність та багатогранність цього періоду. Їхня роль у формуванні національної ідентичності та демократичного дискурсу є однією з ключових тем для подальших досліджень.

3.2 Політичні погляди емігрантських періодичних видань на початку 1990-х рр.

У перші роки незалежності українські ЗМІ відігравали незамінну роль у державотворчих процесах. Вони не лише відображали суспільні трансформації, а й активно брали участь у їхньому формуванні, працюючи як майданчик для висловлювання різних ідеологічних позицій. У цьому полягає їхній унікальний внесок у історію становлення незалежної України. Як наголошує дослідниця

Н. Солонська, українська періодика в історичній науці й досі залишається маловивченим видом писемних джерел¹, а тим паче, емігрантська.

Початок 1990-х років ознаменувався глибокими соціально-політичними трансформаціями в Україні, що віддзеркалилося як у внутрішній, так і в емігрантській періодиці. Емігрантські видання, виконуючи функцію мосту між українською діаспорою та Батьківщиною, стали активними учасниками дискусій про державотворення, демократію та незалежність. Вони не лише висвітлювали події в Україні, а й надавали оцінку політичним змінам, обговорюючи перспективи розвитку нової української держави та місце України в глобальному контексті.

На сторінках емігрантської преси таких видань, як «Сучасність», «Українські вісті», та інших, розглядалися ключові аспекти політичної боротьби: вплив радянської спадщини, виклики національної ідентичності, роль опозиційних рухів, таких як Народний Рух України, а також питання мови, культури й міжнародного позиціонування України. Журналісти та публіцисти діаспори часто акцентували увагу на недоліках існуючої влади, аналізували перешкоди на шляху до повної незалежності та висловлювали своє бачення подальших кроків у розбудові української державності.

Цей період характеризувався певною політичною поляризацією у висвітленні подій. З одного боку, помітна ідеалізація рухів за незалежність і їхніх досягнень, з іншого — критика внутрішніх недоліків і компромісів, які, на думку авторів, могли загальмувати здобуття суверенітету. Зокрема, у публікаціях наголошувалося на слабкостях керівництва, неготовності до ключових рішень та необхідності більш радикальних дій.

Багато видань у своїх статтях зверталися до історичних паралелей, зокрема до Визвольних змагань початку ХХ століття, підкреслюючи зв'язок між минулим і сучасністю. Водночас автори часто зосереджувалися на аналізі міжнародної політичної ситуації, зокрема на взаєминах із Росією та Заходом, порівнювали

¹ Солонська Н. До історії української періодичної преси. *Бібліотечний вісник*. 1997. № 3. С. 29-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_1997_3_16 (дата звернення: 13.09.2024)

українські рухи з іншими пострадянськими країнами, які так само прагнули незалежності.

Унікальність емігрантських періодичних видань початку 1990-х років полягала у їхній здатності поєднувати дистанційний погляд на процеси, що відбувалися в Україні, із глибокою емоційною залученістю. На шпальтах таких видань, як «Сучасність», «Українські вісті», «Молода Україна», та інших, розкривалися як оптимістичні сценарії розвитку незалежної держави, так і скептичні прогнози щодо здатності українського керівництва використати унікальні історичні можливості.

На сторінках емігрантських видань активно висвітлювалися перші альтернативні вибори до Верховної Ради УРСР у березні 1990 року. Зокрема, у «Сучасності» наголошувалося, що ці вибори стали важливим тестом для громадянської зрілості українців. Автори відзначали високий рівень участі населення, особливо у західних регіонах України, де Демократичний блок здобув значну підтримку, та висловлювали занепокоєння щодо впливу комуністичної партії на виборчий процес. У матеріалі зазначалося: «Ці вибори були не лише політичною подією, але й важливим виховним процесом для громадянського суспільства».

Однак у журналі «Вісті комбатанта» акценти зміщувалися на недоліки системи. Там наголошувалося на тому, що виборчі комісії залишалися під контролем партійної системи, а доступ незалежних кандидатів до медіа був обмежений. Ці публікації демонструють водночас і ентузіазм, і розчарування: з одного боку, вбачалася перспектива змін, з іншого — реалії ще міцно утримувалися в радянській парадигмі.

Значна частина уваги емігрантської преси була зосереджена на Народному Русі України (НРУ) як головній опозиційній силі того часу. У таких виданнях, як «Українські інформації», критикувалася нерішучість НРУ у питаннях досягнення повної незалежності. Автори статей наголошували, що Рух потребує більш рішучих дій, аби використати історичний момент. У матеріалах звучали думки, що керівництво НРУ не готове до викликів сучасності, а його програма

здається надто компромісною. Наприклад, М. Лабунька у статті «Боязкі поводитарі» акцентував: «Рух не зміг об'єднати народ у вирішальний момент».

Проте в інших виданнях, таких як «Молода Україна», НРУ поставав як символ національної єдності та надії на зміни. Автори підкреслювали, що попри труднощі, Рух здатен мобілізувати громадськість і вести країну до незалежності. Однією з ключових тем було висвітлення боротьби за надання українській мові статусу державної. У статтях зазначалося, що мовне питання стало одним із індикаторів готовності українського суспільства до самостійності.

Прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року стало центральною темою багатьох емігрантських видань. У журналі «Сучасність» це рішення розглядалося як історичний прорив, що став важливим етапом на шляху до незалежності. Однак у статтях водночас наголошувалося, що сама декларація залишалася радше декларативною, ніж реальною зміною. У матеріалі зазначалося: «Цей документ закладає фундамент, але ще не є гарантією справжнього суверенітету».

У «Визвольному шляху» звучала критика щодо недостатньої конкретики у положеннях декларації. Автори висловлювали думку, що її ухвалення стало частиною політики «перебудови», метою якої було заспокоїти суспільство, а не забезпечити реальну незалежність. Це підкреслює існування скепсису серед частини української діаспори щодо спроможності тодішнього українського керівництва до радикальних змін.

Особливе місце у висвітленні політичних подій в Україні в емігрантській пресі займає студентська «Революція на граніті» восени 1990 року. У матеріалах журналу «Молода Україна» підкреслювався героїзм студентів, їхня самопожертва та прагнення змін. Автори наголошували, що молодь стала важливим рушієм демократичних перетворень, зокрема змусивши прем'єр-міністра Віталія Масола піти у відставку.

У статтях також зазначалося, що студентські протести мали символічне значення, оскільки продемонстрували, що громадянське суспільство в Україні здатне досягати своїх цілей мирними засобами. Ця подія була представлена як

переломний момент, що заклав основу для подальших суспільно-політичних змін.

Після ухвалення Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року емігрантські видання переважно позитивно оцінили цю подію. У журналі «Молода Україна» проголошення незалежності називалося «історичним тріумфом», який відкривав нову епоху для українського народу. Разом із тим, автори наголошували на необхідності обережності у формуванні нової політики, аби уникнути повторення помилок минулого.

Журнал «Сучасність» також відзначав важливість цього моменту, водночас акцентуючи увагу на викликах, що постали перед новоствореною державою. Основними проблемами називалися економічна криза, слабкість державних інституцій та загроза зовнішнього впливу з боку Росії.

Емігрантські видання початку 1990-х років приділяли значну увагу питанням міжнародного визнання України. Наприклад, у «Українських інформаціях» регулярно публікували аналітичні матеріали щодо реакції світової спільноти на проголошення незалежності України. У статтях підкреслювалися скептичні висловлювання західних лідерів, як-от Маргарет Тетчер, яка під час свого візиту до Києва прирівняла відносини з Україною до тих, які Великобританія має з Каліфорнією чи Квебеком.

Такі заяви викликали обурення серед авторів видань. Вони розглядали подібні оцінки як недостатнє розуміння історичних та політичних обставин боротьби України за незалежність. Одночасно підкреслювалася потреба України зміцнювати власну дипломатичну позицію та активізувати роботу з діаспорою для просування інтересів держави на міжнародній арені.

Значна увага у пресі також приділялася загрозам з боку Росії. У «Сучасності» та «Українських інформаціях» повідомлялося про плани створення так званої «Донецької Інтернаціональної Республіки», які розглядалися як спроба дестабілізувати Україну. У цих матеріалах чітко артикулювалося занепокоєння щодо можливого повторення сценаріїв міжетнічного конфлікту, схожого на ситуацію в Нагірному Карабасі.

На сторінках емігрантської преси висвітлювалося відродження релігійних та культурних інституцій, які сприймалися як основа для формування нової національної ідентичності. Особливу увагу приділяли розвитку Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). У «Молодій Україні» публікувалися статті, що підкреслювали роль УАПЦ у духовному відродженні українців, особливо в регіонах, які традиційно залишалися під впливом Московського патріархату.

Значення національної культури відображалося в обговореннях відновлення історичних символів, таких як жовто-блакитний прапор та гімн «Ще не вмерла Україна». У статтях наголошувалося, що ці символи об'єднують українців у боротьбі за незалежність. Наприклад, «Молода Україна» описувала впровадження національних символів у Житомирській міській раді як вагому перемогу над радянською спадщиною.

Крім того, у виданнях часто аналізувалася роль літератури, мистецтва та мови у формуванні нової української ідентичності. Висловлювалася думка, що без відродження національної культури неможливо досягти справжньої державності.

Емігрантські видання, особливо «Молода Україна» та «Українські вісті», широко висвітлювали зусилля України зі створення власних Збройних сил. Наприклад, у матеріалах, присвячених Другому з'їзду Спілки офіцерів України, наголошувалося на важливості повернення українських військових із радянських військових округів до України та припинення призову до радянської армії.

Автори акцентували увагу на необхідності формування українського війська як гаранта незалежності держави. Водночас критикувалися радянські методи управління армією та протидія з боку Москви, яка намагалася зберегти контроль над військовими структурами на території України. У статтях звучали заклики до міжнародної спільноти підтримати зусилля України зі створення національної армії.

1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі українці підтвердили Акт проголошення незалежності, проголосувавши переважною більшістю за

самостійність України. Емігрантська преса одностайно сприйняла цю подію як триумф національної єдності. У «Сучасності» підкреслювалося, що результат референдуму став неспростовним доказом готовності українського народу до незалежності.

У виданнях також наголошувалося на тому, що референдум став важливим сигналом для міжнародної спільноти. Багато матеріалів містили заклики до урядів країн, де проживали українські діаспори, визнати незалежність України та підтримати її у становленні демократичних інституцій.

Цей аналіз підкреслює роль емігрантських видань не лише як джерела інформації, але і як активного учасника формування політичного дискурсу щодо незалежності України. Вони не лише документували історичні події, а й впливали на міжнародну думку та сприяли єднанню українців у боротьбі за суверенітет.

3.3. Порівняльний аналіз наративів української та емігрантської періодики.

Процеси державотворення України у першій половині 1990-х років стали головною темою як для внутрішньої української, так і для емігрантської преси. Ці видання виконували різні функції, перебуваючи в різних суспільних, політичних та економічних умовах. Українська періодика слугувала інструментом прямого висвітлення політичних та соціальних змін, що відбувалися всередині країни. Емігрантська преса, своєю чергою, працювала на зв'язок між діаспорою і Батьківщиною, часто поєднуючи дистанційність аналізу з емоційною залученістю до процесів. Державотворення незалежної України у 1990-х роках стало однією з ключових тем у політичному дискурсі, що інтенсивно висвітлювалася в пресі. Періодика, як українська, так і емігрантська, відіграла важливу роль у формуванні громадської думки, висвітленні політичних змін та інтерпретації національного шляху. Проте кожен із цих медіасегментів мав свої унікальні умови функціонування, підходи до подання матеріалу, акценти та перспективи. Деконструкція радянського наративу

відбувається не лише на рівні інформації, але й на рівні самої структури комунікації. Часописи постають як гетеротопічні простори, за Фуко, — місця одночасного артикулювання множинних реальностей, де симулякри попередньої епохи зіштовхуються з новими означниками буття. Комунікативні стратегії видань цього періоду можна розглядати крізь призму делезіанських ризом — децентрованих структур, що не мають чіткої ієрархії. Преса дев'яностих — це не лінійна оповідь, але складна мережа смислів, де кожен текст є потенційною точкою біфуркації колективної свідомості.

Періодичні видання журналів стали багатим джерелом матеріалів для авторів, які прагнуть займатися історичними дослідженнями та аналізом. З одного боку, виробництво та розповсюдження цих періодичних видань є важливою формою діяльності на ранніх етапах розвитку культурних індустрій. Поєднуючи текстові й графічні форми друку, друк періодики сприяв утворенню важливих кластерів взаємозалежних підприємств на рівні регіонів, що спеціалізувалися на різноманітних кваліфікованих завданнях, необхідних для створення цих видань, що в результаті перетворилося на значну сучасну індустрію. З іншого боку, самі журнали залишили цінну спадщину документів, які стали основою для досліджень різних спеціалістів у межах історичної дисципліни.

Наприклад, соціальні історики досліджували значення ілюстрованих періодичних видань у підвищенні рівня грамотності та популяризації читання як дозвілля. Політичні історики, своєю чергою, звернули увагу на важливість журналів із карикатурами, ... які надавали критичні, часто сатиричні коментарі щодо актуальних тем для обговорення. Перші дослідники у сфері гендерних студій також зазнали впливу численних видань, спрямованих виключно на жіночу аудиторію. Еволюція дизайну журналів також стала нещодавно популярною темою історичних досліджень¹.

¹Cox H. An Examination of the Role of Magazines in Historical Research and Analysis. University of Worcester, UK. P. 1–14. URL: [https://eprints.worc.ac.uk/10584/3/The%20Role%20of%20Magazines%20in%20Historical%20Research%20and%20Analysis%20\(2\).pdf](https://eprints.worc.ac.uk/10584/3/The%20Role%20of%20Magazines%20in%20Historical%20Research%20and%20Analysis%20(2).pdf) (date of access: 13.09.2024).

Українські видання, що працювали безпосередньо на території країни, опинилися в умовах радикальних суспільних трансформацій: від розпаду радянської інформаційної системи до створення нових демократичних механізмів. Емігрантська ж преса існувала в іншому контексті: вона була одночасно голосом діаспори та своєрідним посередником між глобальним світом і Україною. Аналіз цих двох медійних просторів дозволяє зрозуміти, як різні соціальні, культурні та політичні чинники вплинули на наративи про державотворення.

Українські видання діяли в умовах постійного інформаційного вибуху та радикальних суспільних змін. Преса початку 1990-х років у більшості своїй виконувала функцію не лише джерела інформації, а й інструменту політичного впливу та мобілізації.

Українська преса початку 1990-х років демонструвала широку палітру позицій. Державні видання, такі як «Голос України», підтримували офіційний курс на незалежність і реформування політичної системи. Вони акцентували увагу на офіційних документах, таких як Акт проголошення незалежності, Декларація про державний суверенітет, та надавали їм символічного значення як ключових етапів на шляху до суверенітету.

Незалежна преса, як-от «День» та «Молодь України», була важливим каналом для громадянського суспільства. Вона акцентувала увагу на ролі народних рухів, таких як «Революція на граніті», і критикувала повільність реформ. Це були видання, що прагнули створити платформу для обговорення національного відродження, прав людини та демократичних реформ.

Партійна преса мала більш поляризовані підходи. Наприклад, соціалістичні видання часто критикували радикальні зміни, тоді як націоналістичні, такі як «Доля», акцентували увагу на необхідності негайної декомунізації та зміцнення української культури.

Емігрантська преса, як-от «Сучасність», «Українські вісті» та «Молода Україна», мала змогу оцінювати події дистанційно, що дозволяло зберігати баланс між емоційною залученістю та аналітичністю. Вона часто акцентувала

увагу на історичних паралелях, зокрема на порівнянні боротьби за незалежність у 1990-х з Визвольними змаганнями початку ХХ століття.

На сторінках цих видань обговорювалися як досягнення, так і проблеми державотворення. Наприклад, у «Сучасності» наголошувалося, що прийняття Декларації про державний суверенітет є важливим етапом, але лишає чимало відкритих питань, зокрема щодо реального механізму виходу з-під впливу Москви.

У статтях часто проводилися паралелі між державотворенням 1990-х років і Визвольними змаганнями 1917–1921 років. Наприклад, у «Сучасності» наголошувалося, що події незалежності є «відновленням перерваної історії».

Видання діаспори критично оцінювали радянську спадщину, яка, на їхню думку, була однією з головних перешкод для успішного державотворення.

Емігрантські видання приділяли особливу увагу реакції міжнародної спільноти на події в Україні. Наприклад, у «Українських вістях» аналізували позицію західних урядів щодо проголошення незалежності та референдуму 1991 року.

Видання критикували відсутність чіткої стратегії української дипломатії та наголошували на важливості роботи з діаспорою для посилення позицій України на міжнародній арені.

На шпальтах емігрантської преси активно обговорювалися способи допомоги Україні, від гуманітарної підтримки до політичного лобізму. У журналі «Молода Україна» наголошувалося на ролі діаспори в підтримці національного руху, особливо через фінансування культурних проєктів.

Українська преса здебільшого висвітлювала проголошення незалежності як тріумф національного руху. «Голос України» опублікував тексти документа та матеріали, які підкреслювали історичне значення цієї події. У той же час, незалежні видання, такі як «День», акцентували увагу на викликах, які поставали перед новою державою, зокрема економічних і соціальних.

Емігрантська преса, навпаки, мала схильність до подвійного трактування цієї події. З одного боку, у виданнях, таких як «Українські вісті», проголошення

незалежності розглядалося як виконання історичної місії. З іншого боку, критика виявлялася у вигляді сумнівів щодо спроможності українських політичних еліт реалізувати надану можливість.

Референдум про підтвердження незалежності України в українській пресі був представлений як однозначна перемога волі народу. «Голос України» широко висвітлював результати голосування, які демонстрували підтримку незалежності більшістю регіонів. Це було представлено як доказ національної єдності.

Емігрантські видання, зокрема «Сучасність», наголошували на важливості цього референдуму для міжнародного визнання України. У їхніх матеріалах висвітлювалися реакції західних політиків, які сприймали референдум як сигнал про серйозність намірів України.

Національна ідентичність була однією з центральних тем як для української, так і для емігрантської преси. Українська преса акцентувала увагу на впровадженні державної мови, відродженні культурних символів та історичної пам'яті. У таких виданнях, як «Молодь України», підкреслювалася роль молоді у формуванні національної свідомості.

Емігрантські видання також надавали великого значення культурному відродженню. У журналах, таких як «Молода Україна», часто публікувалися статті про історичну тяглість боротьби за незалежність, роль літератури і релігії у збереженні національної ідентичності. Водночас вони наголошували на необхідності обережного підходу до мовного питання, щоб уникнути розколу суспільства.

Порівняльний аналіз наративів української та емігрантської періодики дозволяє виділити кілька ключових аспектів. Українська преса була залучена до безпосереднього формування дискурсу незалежності, тоді як емігрантська зберігала більш аналітичний і стратегічний підхід. Українські видання акцентували увагу на внутрішніх досягненнях, тоді як емігрантські видання наголошували на міжнародному визнанні та історичних паралелях. У той час як українська преса здебільшого зосереджувалася на конкретних проєктах (мовна

політика, відродження символів), емігрантська преса підходила до цього питання ширше, зокрема у контексті діаспорної єдності. Українські видання здебільшого підтримували державну політику, тоді як емігрантська преса критично оцінювала повільність реформ і наголошувала на необхідності радикальних змін. Українська преса висвітлювала культурні зміни як частину політичного процесу, тоді як емігрантські видання акцентували на ролі культури у збереженні національної ідентичності.

Отже, підбиваючи підсумки, зазначимо, що українська та емігрантська періодики створили багатогранний інформаційний простір, який сприяв не лише висвітленню, а й активному впливу на процеси державотворення в Україні. Їхній внесок залишається важливим джерелом для розуміння як внутрішніх, так і зовнішніх викликів становлення незалежності.

ВИСНОВКИ.

Процеси державотворення в Україні на початку 1990-х років, відображені в періодиці того часу, втілюють багатогранний наратив політичної, соціальної та культурної трансформації. Цей період знаменує собою кульмінацію десятиліть зусиль, спрямованих на досягнення національної незалежності, що ґрунтувалися як на масових рухах, так і на системних реформах. Аналізуючи періодичні видання цього переломного історичного моменту, постає яскраве зображення складності та динаміки шляху України до суверенної державності.

Періодичні видання в цей період виконували подвійну функцію: вони документували події, що відбувалися, і активно формували громадську думку та політичний дискурс. Такі видання, як «Голос України» та «Молода гвардія», фіксували пульс суспільних змін, описуючи такі події, як серпневий переворот 1991 року, проголошення незалежності та подальші референдуми. Вони діяли як форуми, на яких обговорювалися різні бачення майбутнього України — від продовження зв'язків із радянським минулим до прагнень інтеграції із західними демократіями.

Періодичні видання також виявляють зростаюче усвідомлення українцями важливості суверенітету. Статті, редакційні статті та коментарі висвітлюють населення, яке дедалі більше розчаровується в радянській системі та прагне прийняти демократичне врядування та ринкові реформи. Про це свідчить висвітлення таких подій, як прийняття Конституції України та створення нових державних інституцій, які періодичні видання розглядають як віхи у державотворчому процесі.

Перехід від радянської республіки до незалежної держави ознаменувався значною політичною перебудовою. Періодичні видання першої половини 1990-х років часто наголошували на викликах побудови функціональної демократії та нагальності інституційної реформи. Верховна Рада (парламент України) відігравала центральну роль у запровадженні правових основ нової держави. Такі видання, як «Урядовий кур'єр», задокументували законодавчі віхи, як-от

ухвалення законів про державну символіку, мову та структури управління, що відображало зусилля побудувати унікальну українську ідентичність і політичну структуру.

Періодичні видання першої половини 1990-х років чітко відображають складний і суперечливий процес формування нової політичної системи України. Від проголошення Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 року до прийняття Конституції 28 червня 1996 року преса слугувала не лише інструментом інформування, але й активним учасником державотворчих процесів.

Публікації засвідчили принципові зміни в політичній структурі: поступову демонстрацію радянської партійної системи, формування багатопартійності, становлення інституту президентства, розбудову парламентаризму. Особливо показовими були матеріали, що висвітлювали перші демократичні вибори, процеси децентралізації влади та формування нових державних інституцій. Вітчизняні та емігрантські видання по-різному інтерпретували ці процеси. Якщо українські періодичні видання здебільшого зосереджувалися на безпосередніх подіях та адміністративних змінах, то емігрантська преса приділяла значну увагу контексту міжнародного визнання та геополітичного становища молодої держави.

Економічний контент періодичних видань цього періоду розкриває надзвичайно складну картину переходу від централізованої планової економіки до ринкової моделі. Публікації фіксували болісні процеси приватизації, гіперінфляції, руйнації усталених господарських зв'язків та пошуку нової економічної парадигми. Особливо цінними є матеріали, що висвітлюють становлення власної грошової одиниці, створення банківської системи, формування механізмів міжнародної торгівлі та інтеграційних устремлінь до європейських структур. Преса фіксувала не лише статистичні показники, а й соціальні настрої, пов'язані з економічними реформами. Періодичні видання першої половини 1990-х років стали унікальним джерелом для розуміння процесів формування української національної ідентичності. На сторінках газет

і журналів відбувалася складна дискусія про культурні цінності, мову, історичну спадщину, місце України у світовому культурному просторі. Важливим аспектом було поступове подолання радянських культурних кліше, повернення забутих імен, переосмислення історичних подій. Емігрантська преса відіграла особливу роль у збереженні та популяризації української культури за межами батьківщини, слугуючи свого роду культурним містком.

Водночас періодичні видання виявляли глибокий розкол українського суспільства та політики. Статті про дебати в парламенті та між політичними елітами ілюструють конфлікти навколо таких питань, як децентралізація, роль російського впливу та баланс між ринковими реформами та соціальним захистом. Ці дебати, хоч і суперечливі, мали ключове значення у формуванні демократичного духу новонародженої держави.

Початок 1990-х років був періодом глибоких економічних потрясінь, коли Україна переходила від централізованої планової економіки до ринково-орієнтованої системи. Періодика того часу яскраво описує економічні труднощі, з якими стикається населення, зокрема гіперінфляцію, безробіття, крах промислового виробництва. Ці виклики ускладнювалися відсутністю чіткої економічної стратегії, що відображено в редакційних статтях і звітах-розслідуваннях.

Тим не менш, ті самі публікації також описували початок економічної реформи. Статті часто висвітлювали зусилля із залучення іноземних інвестицій, приватизацію державних підприємств і стабілізацію валюти. Періодичні видання слугували платформами для обговорення успіхів і невдач цієї політики, надаючи цінну інформацію про економічні виміри державотворення.

Державотворення в Україні було не лише політичним чи економічним процесом, а й глибокою трансформацією культури та ідентичності. Періодика початку 1990-х років часто зверталася до тем національної свідомості, мови та історичної пам'яті. Відродження українських традицій, переоцінка історичних постатей і популяризація української мови були центральними елементами проекту формування єдиної національної ідентичності.

Культурні коментарі в періодичних виданнях відображали суспільство, яке бореться зі своїм минулим, водночас уявляючи майбутнє, незалежне від радянського впливу. Письменники та інтелектуали написали есеїстику та критику, які намагалися переосмислити культурний канон України, наголошуючи на її європейській спадщині та самобутності. Таким чином, ці публікації стали аренами для артикуляції нового національного наративу.

Ще одна тема, яка постійно повторюється в періодичних виданнях, – це поява активного громадянського суспільства. Роль масових рухів, таких як студентські протести під час Революції на граніті в 1990 році, часто підкреслювалася. Ці рухи не лише стали каталізатором політичних змін, а й продемонстрували силу громадянської активності у формуванні траєкторії розвитку України.

Періодичні видання документували діяльність новостворених політичних партій, громадських організацій та правозахисних груп, ілюструючи зростаючий плюралізм українського суспільства. Висвітлення таких подій, як протести, страйки та публічні дебати, продемонструвало, що громадяни дедалі більше бажають вимагати підзвітності та прозорості від своїх лідерів.

Процес державотворення в Україні відбувався у складному міжнародному контексті. Періодичні видання з початку 1990-х років часто повідомляли про спроби України утвердитися на світовій арені. Статті про дипломатичні відносини, участь у міжнародних організаціях, договори з сусідніми країнами розкривають виклики та можливості, з якими стикається молода держава у відстоюванні свого суверенітету.

Окрему увагу було приділено ядерному роззброєнню України та Будапештському меморандуму, які були визначені як критичні для забезпечення міжнародного визнання та підтримки. Періодичні видання також досліджували напругу між прагненнями України до тісніших зв'язків з Європою та її історичними зв'язками з Росією, висвітлюючи геополітичні дилеми, які продовжуватимуть формувати зовнішню політику України. Матеріали періодичних видань першої половини 1990-х рр. насичено і детально

висвітлюють процеси державотворення в незалежній Україні. Вони показують суспільство, яке зазнає швидких і часто бурхливих трансформацій, керованих взаємодією політичних, економічних, культурних і міжнародних сил.

Хоча виклики цього періоду були величезними, такими ж були й досягнення. Створення демократичних інституцій, утвердження національної ідентичності та залучення громадянського суспільства – все це заклало основу для подальшого шляху України як суверенної держави. Періодичні видання не лише записували ці події, але й активно сприяли їм, слугуючи дзеркалом і формою для прагнень нової незалежної нації. Це дослідження підкреслює важливість сучасних медіа як історичного джерела та агента змін. Через призму періодичних видань ми отримуємо глибше розуміння складності державного становлення України та стійкості її народу у прагненні до незалежності та самовизначення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.

1. А. К. Вибори в Україні. *Вісті комбатанта*. 1990. № 2. С. 13–16. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3761/file.pdf> (дата звернення: 18.07.2024).
2. На порозі нової доби. *Сучасність*. 1991. № 1. С. 5–7. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3345/file.pdf> (дата звернення: 16.08.2024).
3. Прокоп М. На шляху до державної самостійності (З приводу Деклярації про державний суверенітет України). *Сучасність*. 1990. № 9. С. 62–69. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3316/file.pdf> (дата звернення: 24.08.2024).
4. Учитель грозить голодівкою. *Ukrainian news/Українські вісті*. 1990. С. 2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/25894/file.pdf>. (дата звернення: 15.06.2024).
5. Слобожанин М. Національні Збройні Сили України. *Сурмач*. 1990. № 1-4. С. 14–16. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16123/file.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).
6. Купчинський Р. Україна напередодні виборів. *Сучасність*. 1990. № 3. С. 99–100. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3311/file.pdf> (дата звернення: 06.08.2024).
7. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 38. Ст. 502.
8. Винар Л. Думки про українську державність в контексті її історичного розвитку. *Наша боротьба*. 1990. № 14. С. 25–27. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).
9. Відомість про результати Всеукраїнського референдуму, 1 грудня 1991 р. ЦДАВО України. - Ф. 1. - Оп. 28. - Спр. 144. - Арк. 6.

10. Голос України. 18 грудня 1991. 1991. 18 груд. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 13.06.2024).
11. Голос України. 2 липня 1993. 1991. 2 липн. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 15.06.2024).
12. Голос України. 24 серпня 1991. 1991. 24 серп. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-08 (дата звернення: 13.06.2024).
13. Голос України. 29 листопада 1991. 1991. 29 лист. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-11 (дата звернення: 13.06.2024).
14. Голос України. 3 грудня 1991. 1991. 3 груд. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-12 (дата звернення: 13.06.2024).
15. Голос України. 30 листопада 1991. 1991. 30 лист. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1991-11 (дата звернення: 13.06.2024).
16. Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/> (дата звернення: 09.05.2024).
17. Даницький О. На крок попереду влади. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 1-2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).
18. Даницький О. Що ж далі? *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).
19. Звернення Верховної Ради України до народу. *Молода Україна*. 1991. № 406-407. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21953/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).
20. Інформація про зареєстровані періодичні видання : станом на 31 груд. 1991 р. / Держ. комітет України по пресі. – Київ, 1993. С. 492.
21. Королюк В. Хочемо захищати Україну – заявляють делегати Другого з'їзду спілки офіцерів України. *Молода Україна*. 1991. № 408. С. 22-23. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21954/file.pdf> (дата звернення: 23.06.2024).

22. Л. Кравчук відвідав Торонто. *Молода Україна*. 1991. № 405. С. 1-2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21952/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).
23. Лабунька М. Боязкі поводитарі. *Українські інформації*. 1990. № 2. С. 2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28068/file.pdf> (дата звернення: 19.06.2024).
24. Лисий А. Ми з Рухом. *Молода Україна*. 1990. № 391. С. 4. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21889/file.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).
25. *Молода Україна*. 1991. № 404. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21951/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).
26. *Молода Україна*. 1991. № 405. С. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21952/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).
27. Народні депутати України 1-го скликання (1990-1994). Верховна рада України офіційний веб-портал. URL: <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/DEPUTAT1/spisok1.htm> (дата звернення: 16.06.2024).
28. Небувале свято державности й соборности в Україні. *Наша боротьба*. 1990. № 14. С. 14–16. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).
29. Перемога Демократичного Бльоку на Україні. *Наша боротьба*. 1990. № 14. С. 24-25. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/> (дата звернення: 13.06.2024).
30. Потічний П. Парлямент України: хто є хто? *Вісті комбатанта*. 1990. № 4. С. 13–16. URL: [file \(5\).pdf](#) (дата звернення: 19.07.2024).
31. Преса України (окремі дані) // Загальні порівняльні дані за 1986 і 1993 р. – Київ, 1994. С. 1-8.
32. Про департизацію державних органів, установ та організацій : Постанова Верхов. Ради України від 24.08.1991 № № 1429- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1429-12#Text> (дата звернення: 16.08.2024).

33. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 04.07.2024).
34. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. № 3360-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 37. Ст. 379.
35. Радіо Свобода і Акт про незалежність України. Ефір і спогади про перші хвилини URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30126068.html> (дата звернення: 07.07.2024)
36. Родак О. Студентська голодівка. *Молода Україна*. 1990. № 396. С. 21. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21893/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).
37. Сірський В. Голодівка студентів України побідила. *Молода Україна*. 1990. № 396. С. 21-22. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21893/file.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).
38. УНІАН. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 09.05.2024).
39. Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 09.05.2024).
40. Ян І. Більшість і меншості. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 5. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).
41. Ян І. Україна і світ. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 7. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).
42. Ян І. Церква. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 4. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).
43. Ян І. Незалежні організації. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 2. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).

44. Ян І. Селяни. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 3.
URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).
45. Ян І. Становище після виборів. *Українські інформації*. 1990. № 7. С. 1.
URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/28069/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).
46. «Вечірній Київ», 13 лютого 1993 р.
47. Вечірній Київ. № 1-250. 1992 р.
48. Вечірній Київ. № 1 - 250. 1993 р.
49. Вечірній Київ. № 1 - 250. 1994 р.
50. В грудні 1991 р. галицькі області відвідала група народних депутатів СРСР ... // Молода Галичина. – 1991. – 23 лют. – С.1. 39.
51. Газета "Вечірній Київ" 1990 рік № 29
52. «Запорізька Січ» 20 серпня 1991 р. № 159
53. «Запорізька Січ» 20 серпня 1991 р. № 159
54. «Запорізька правда» 21 серпня 1991 р. № 159
55. «Запорізька правда» 22 серпня 1991 р. № 160
56. «Запорізька правда» 23 серпня 1991 р. № 161
57. «Запорізька правда» 23 серпня 1991 р. № 161
58. «Запорізька правда» 27 серпня 1991 р. № 163
59. «Запорізька правда» 27 серпня 1991 р. № 163
60. Індустріальне Запоріжжя 31 серпня 1991 р. № 165
61. Урядовий Кур'єр. URL:<https://ukurier.gov.ua/uk/> (дата звернення: 14.11.2024)
62. Закон і бізнес. № 1 – 52. січ.-груд. 1991 р.
63. Закон і бізнес № 3 – 59. січ.-груд. 1992 р.
64. Закон і бізнес № 1 – 111. січ.-груд. 1993 р.
65. Закон і бізнес № 112-113 -163. січ.-груд. 1994 р.
66. Закон і бізнес № 1 - 52;. 1995 р.
67. Закон і бізнес № 1 - 52;. 1996 р

68. Верховна Рада України. Огляд газети «Голос України». URL:<https://www.rada.gov.ua/news/GolosUK/page/1> (дата звернення: 16.11.2024)
69. Галицькі контракти : український діловий тижневик. - Львів, 1990, 1992-1999. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_vgf/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 23.11.2024)
70. Справа постановки праці в Юнацтві ОУН, 1993, Бюлетень Юнацтва ОУН, № 12, с. 5–7.
71. Чи справді «суверенітет України?». *Визвольний шлях*. 1990. № 10. С. 1155-1156. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18220/file.pdf> (дата звернення: 19.07.2024).
72. Бебик В. М. Коли гроші – міраж, хоч порадує тираж. *Україна молода*. 1993. № 189. С. 9.
73. Інформаційне законодавство України: станом на 1 верес. 2008 р. / за ред. Т. Шевченка, Т. Олексіюк ; упоряд. Т. Бондаренко. – Київ, 2008. – с. 3.
74. Кагарлицький Б. Переворот 19 серпня завершився повним успіхом. *Молода гвардія*. 1992. С. 3.
75. Нестеряк Ю. В. Державна інформаційна політика: теоретико-методологічні засади : монографія / Ю. В. Нестеряк. – Київ : НАДУ, 2014. – с. 200.
76. Рябчук М. Українська преса: між просвітництвом і маскультом. Статті. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/ukrayinska-presa-mizh-prosvitnytstvom-i-maskultom> (дата звернення: 11.07.2024)
77. Чекалюк В. Українськомовна преса США та Канади, її вплив на українські видання. Навчально-науковий Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. 2009. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1230> (дата звернення: 19.06.2024).
78. Карпенко Віталій. Національна ідея в українській періодиці. – К. – Інститут журналістики. – 1999.

79. Карпенко В. О. Преса і незалежність України. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка; Нора-Друк, 2003.
80. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1997 роки): Навч. посіб. – Луганськ: Вид-во Східноукр. держ. ун-ту, 1998.
81. Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. – 3-тє вид., доповн. і поліп. – Х.: Прапор, 2004. с. 268.
82. Ковальський, І., 1986. До питань праці на полі кадрів ОУН, Бюлетень Проводу ОУН, № 26, с. 24–28.
83. Антонович, М., 1973. Історичне минуле та традиція в творчості Дмитра Донцова, Самостійна Україна, № 11–12, с. 33–37
84. Державин, В., 1974. Олег Ольжич поет національного героїзму, Самостійна Україна, № 5–6 (309–310), с. 11–18.
85. Україна – спільне добро всіх її громадян. Матеріали VII-го Великого Збору Українських Націоналістів, 1994, ПарижБалтимор: Смолоскип, 131 с.
86. Солонська Н. До історії української періодичної преси. *Бібліотечний вісник*. 1997. № 3. С. 29-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_1997_3_16 (дата звернення: 13.09.2024)
87. Рудий Г. Періодика України 1917-1940 рр. як історичне джерело. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Rudyi_Hryhorii/Periodyka_Ukrainy_1917_1940_rr_iak_istorychne_dzherelo.pdf (дата звернення: 05.09.2024).
88. Романюк М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна: до постановки проблеми. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. № 39. С. 9–18. URL: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/39/3.pdf> (дата звернення: 19.09.2024).
89. Науменко М. Періодичні видання як джерело дослідження літературного процесу Півдня України (1950-і рр.). *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Історичні Науки*. 2019. № 2. С. 66–71. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Hist-visnyk-48-12.pdf> (дата звернення: 20.09.2024).

90. Здіорук С., Кривонос П. Акт Проголошення Незалежності України – логічний крок до відновлення самостійності української держави (До 30-ї річниці незалежності України). 2021. С. 109–126. URL: <http://ud.gdip.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/10-2021.pdf> (дата звернення: 15.05.2024).
91. Гончаренко В. Декларація про державний суверенітет України (1990 р.) та її роль в історії творення незалежної Української держави. *Питання історії держави і права*. № 2. С. 85–95. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5758/1/Goncharenko_85.pdf (дата звернення: 10.07.2024).
92. Древаль Ю. Радянська модель політичного представництва. С. 1–8. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2867/1/DeBu_2012_2_3.pdf (дата звернення: 11.07.2024).
93. Філіпенко Д. Роль референдуму 1 грудня 1991 року в становленні політичної системи України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей*. 2019. № 40. С. 184–195. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/download/198/182/314> (дата звернення: 30.07.2024).
94. Лавринович О. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року: досвід визначальних рішень вітчизняного державотворення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 12. С. 5-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmjju_2010_12_3 (дата звернення: 15.08.2024).
95. Гусейнов Г. Дж. «Склянка Часу», «Четвер», «Молода Україна» та інші забуті. Кілька зауваг до ситуації з вітчизняними літературними журналами. *Літературна Україна*. 2012. № 13. С. 6–7.
96. Національне газетно-журнальне видавництво // Золотий фонд нації. — Київ, 2012. — С. 41—409
97. Вип. 7, 8, 9-10. Серпень, вересень, жовтень-листопад, 1987 . – Балтимор; Торонто: Укр. Вид-во "Смолоскип" імені В. Симоненка. – 1988. – 640 с.
98. Гриценко О.А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. – Київ: Інститут політичних і етнонаціональних

досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. – 320 с.

99. Onuch O. The Revolution on the Granite (1990): The legacy contention in independent Ukraine. *New Eastern Europe*. 27th ed. 2017. 137 p.

100. Cox H. An Examination of the Role of Magazines in Historical Research and Analysis. University of Worcester, UK. P. 1–14. URL: [https://eprints.worc.ac.uk/10584/3/The%20Role%20of%20Magazines%20in%20Historical%20Research%20and%20Analysis%20\(2\).pdf](https://eprints.worc.ac.uk/10584/3/The%20Role%20of%20Magazines%20in%20Historical%20Research%20and%20Analysis%20(2).pdf) (date of access: 13.09.2024).

ДОДАТКИ.

Назва	Роки видання	Тираж	Місце зберігання/URL	Видавництво	Питання, які були висвітлені
1. <i>Ukrainian news/Українські вісті</i>	1945 – 2000 рр.	Близко 1,500 (1986 р.)	Архів ОУН (Лондон), Інтернет-архіви <i>Encyclopedia of Ukraine</i> https://ounuis.info/	Neu-Ulm, Німеччина; Детройт, США	Політика, економіка, культура, новини діаспори, події в СРСР, ідеологічні статті, включаючи додатки для молодіжних організацій та мистецтва.
2. <i>Бюлетень Юнацтва ОУН</i>	1969-1988 рр.	12 номерів	Бібліотека Архіву ОУН в УІС (Лондон) https://diasporiana.org.ua/periodika/14342-byuleten-provodu-ynatstva-oun-1970-ch-2/ https://ounuis.info/	Провід Юнацтва ОУН	Питання виховання молоді, національно-визвольна боротьба, ідеологічні матеріали для молодіжних організацій.
3. <i>Вечірній Київ</i>	1927–2018 рр. (друкова на версія), з 2018 – онлайн. У 2024 р. відновлено друковане видання	До 600,000 примірників у 1980-х роках	Архів газети, інтернет-версія https://vechirniy.kyiv.ua/	Київська міська Рада, пізніше незалежне видання	Міські новини, події Києва, суспільно-політичні питання, революційні рухи, культурна хроніка, тематичні випуски, включаючи Революцію на граніті, Помаранчеву революцію, Революцію Гідності.
4. <i>Визвольний шлях</i>	1948 р. – 2009 рр.	До 1376 сторінок на рік (у 1970 р.)	Архів ОУН, електронна бібліотека	Українська Видавнича Спілка (Лондон),	Політика, національно-визвольна боротьба, культура,

			https://elib.nlu.org.ua / https://diasporiana.org.ua/periodika/4056-vizvolniy-shlyah-1962-kn-4-5-174/ https://ounuis.info/	Кієво-Могилянська академія (з 2007 р.)	література, історія, філософія, мистецтво, громадська діяльність, опозиційні публікації.
5. <i>Вісті комбатанта</i>	1961–2014 рр.	280 номерів	Фонд ДООУНБ Електронна бібліотека https://www.encyclopediaofukraine.com/ https://diasporiana.org.ua/periodika/visti-kombatanta-1974-ch-5/	Головна Управа ОБВУА, Братство 1 Дивізії УНА (США, Канада)	Військова історія, мемуари українських військових, стратегія, аналіз армій Заходу та СРСР, політика, українські справи, діяльність діаспори.
6. <i>Галицькі контракти</i>	1990 – 2014 рр.	До 72 тис. примірників	Електронний архів, офіси у Львові та Києві	Співзасновники «Промінвестбанк», асоціація «Контакт», підприємство «Галицькі контракти»	Бізнес, економіка, право, підприємництво, політика, аналітичні матеріали з українського та міжнародного ринків.
7. <i>Голос України</i>	з 1991 року	До 500,000 примірників у 1990-х роках	Офіційний сайт https://www.golos.com.ua/ та архіви	Верховна Рада України	Офіційні публікації законів, постанов, політика, економіка, діяльність парламенту, громадські події, аналітика.
8. <i>Закон і бізнес</i>	з 1991 року до сьогодні	Залежить від попиту, переважно електронне видання	Офіційний сайт https://zib.com.ua/	ТОВ «Редакція газети «Закон і бізнес»	Законодавство України; судова практика; права людини; юридична аналітика;

					економічні питання; новини та коментарі юристів і експертів.
9. <i>Запорізька Січ</i>	Заснована в серпні 1990 року, перший випуск вийшов у січні 1991 року. Видання існує досі	Приблизно 24,000 примірників	Офіційний сайт https://sich.zp.ua/ Друковані номери доступні в архівах редакції та бібліотеках	Газета заснована Запорізькою міською радою, співпрацює з нею досі.	Політичні події, економіка, кримінальна хроніка; суспільні питання та підтримка демократичних ідей; новини міста Запоріжжя та області, культура, події місцевого значення.
10. <i>Індустріальне Запоріжжя</i>	З 1939 р.	Орієнтовно 87 000 тисяч примірників	Вебсайт https://iz.com.ua/	ТДВ «Редакція газети "Індустріальне Запоріжжя"»	Новини Запорізького регіону, України та світу; промисловість, економіка, соціальні питання; культурні події та життя громадян
11. <i>Молода Галичина</i>	З 1940, 1945-2005 рр.	У пікові роки мала значний тираж, орієнтований на молодіжну аудиторію	Архівні екземпляри можна знайти у місцевих бібліотеках або у цифрових архівах періодики	Видання випускалося на базі комсомольської організації, пізніше стало незалежним	Культурне життя молоді, актуальні соціальні теми; історія та сучасність регіону; політичні та суспільні події, які стосувалися молоді Західної України
12. <i>Молода гвардія</i>	Заснована у 1922 році, це видання функціонує	Дані про конкретні тиражі змінювалися з часом,	Збережені архіви доступні у бібліотеках та деяких цифрових ресурсах	Організоване при Центральному у Комітеті комсомолу	Ідеологічне виховання молоді; пропаганда радянських цінностей і

	увало як комсомольська газета і входило до системи преси, спрямованої на ідеологічне виховання молоді в СРСР	пікові періоди досягали сотень тисяч примірників		(ЦК ВЛКСМ), пізніше розвивалося як частина радянської пропаганди	досягнень; висвітлення діяльності підпільної молодіжної організації «Молода Гвардія» під час Другої світової війни; соціальні питання, культурна та науково-популярна тематика.
<i>13. Молода Україна</i>	З 1951 року	Станом на 1999 р. – 447 чисел	Архів “Молодої України” https://diasporiana.org.ua/periodika/10722-moloda-ukrayina-1953-ch-3-10/	Часопис української демократичної молоді	Новини про діяльність Об’єднання у різних країнах; новини про молодь, її творчість, проблеми виховання тощо; історія України; політика; події в Україні; друкували українську поезію і прозу; про українську культуру; українознавство.
<i>14. Наша боротьба</i>	Доступні числа за 1987 і 1990 рр.	Відомо про 14 чисел	https://diasporiana.org.ua/periodika/nasha-borotba-1990-ch-14/	Журнал громадської і політичної думки	Суспільно-політичні проблеми в Україні, історичні матеріали.
<i>15. Сурмач</i>	1955–1997 рр.	До 3000 примірників	Архів ОУН в Лондоні, Diasporiana.org.ua	Орган Об’єднання бувших Вояків Українців (ОБВУ) у	Військова тематика, історія, тактика, стратегія; життя українських вояків; поезія, релігія, мемуари, воєнні нариси.

				Великій Британії	
16. <i>Сучасність</i>	1961–2013 рр.	До 5000 примірників	Архів ОУН, Київ, archive.org, Diasporiana.org.ua	Українське товариство закордонних студій, ТзОВ «Видавнича група «Сучасність»	Література, мистецтво, наука, громадське життя, суспільно-політичні питання, популяризація української культури і мови, боротьба за незалежність України.
17. <i>Україна молода</i>	з 1991 року	86 730 примірників	Офіційний сайт https://umoloda.kyiv.ua/	ПП «Україна Молода»	Інформаційно-політичні новини, економіка, культура, спорт, здоров'я, освіта, історія, соціальні проблеми, патріотизм
18. <i>Українські інформації</i>	Доступні матеріали з 1989-1990 рр.	Доступні 3 номери	https://diasporiana.org.ua/?s=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96+%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97	Wydawnictwo Liberalno-Demokratycznej Partii “Niepodleglosc”	Політика, новини України, Соціальні проблеми, патріотизм, розвиток України, здобуття самостійності, державотворчі проєкти
19. <i>УНІАН</i> (Українське Незалежне Інформаційне Агентство Новин)	з 1993 року	Веб-ресурс (тираж не фіксується для онлайн-видань)	Офіційний сайт https://www.unian.ua/	1+1 Медіа	Політика, економіка, культура, спорт, аналітика, погода, висвітлення ключових подій в Україні та світі.

20. <i>Урядовий Кур'єр</i>	З 1990 року	До 500,000 примірників у 2000-х	Офіційний сайт https://ukurier.gov.ua/uk/	Кабінет Міністрів України	Політика, економіка, законотворчість, суспільні питання, екологія, соціальні програми, міжнародні відносини.
----------------------------	-------------	---------------------------------	---	---------------------------	--

РЕЗЮМЕ.

Магістерська робота Антона Воробйова Михайловича присвячена дослідженню процесів державотворення незалежної України в першій половині 1990-х років на основі матеріалів української та емігрантської періодики.

У дослідженні висвітлюється період глибоких трансформацій, коли Україна зробила перехід від радянської моделі управління до незалежної правової демократичної держави. Особлива увага приділена аналізу політичних, економічних, соціальних та культурних змін, а також ролі медіа у формуванні громадської думки та підтримці державотворчих процесів.

Автором розроблено та представлено таблицю-список українських і емігрантських періодичних видань, що виходили у 1990–1996 роках, яка стала важливим джерелом аналізу. У роботі класифіковано видання за їхнім типом, тематичною спрямованістю та ідеологічними особливостями. Зроблено детальний аналіз ключових подій, таких як прийняття Акту проголошення незалежності України, створення нових політичних інституцій, економічна стабілізація та культурне відродження.

У дослідженні проведено порівняльний аналіз української та емігрантської преси, що дозволило виявити відмінності у висвітленні державотворчих процесів залежно від політичного контексту й географічного розташування видань. Показано, як емігрантські медіа підтримували міжнародне визнання України та збереження її культурної спадщини.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків, викладена на 80 сторінках, містить додаток. Список джерел літератури містить 100 посилань.

THE SUMMARY

Master's Thesis of Anton Vorobiov Mykhailovych is dedicated to studying the processes of state-building in independent Ukraine during the first half of the 1990s, based on materials from Ukrainian and émigré periodicals.

The research highlights a period of profound transformations when Ukraine transitioned from a Soviet governance model to an independent legal democratic state. Particular attention is paid to the analysis of political, economic, social, and cultural changes, as well as the role of the media in shaping public opinion and supporting state-building processes.

The author has developed and presented a table-list of Ukrainian and émigré periodicals published between 1990 and 1996, which became a crucial source for the analysis. The study classifies the periodicals by their type, thematic focus, and ideological characteristics. A detailed analysis of key events is provided, including the adoption of the Act of Declaration of Independence of Ukraine, the creation of new political institutions, economic stabilization, and cultural revival.

The research conducts a comparative analysis of Ukrainian and émigré press, revealing differences in how state-building processes were covered, depending on the political context and geographical location of the publications. It also demonstrates how émigré media supported Ukraine's international recognition and the preservation of its cultural heritage.

The master's thesis consists of an introduction, three chapters, and a conclusion, is presented on 80 pages, and includes an appendix. The list of references contains 100 sources.